

Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliği ile Mücadele

Uygulama Programı Hazırlama Rehberi

SANAYİ VE HİZMET SEKTÖRÜNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR İÇİN ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE

Uygulama Programı Hazırlama Rehberi

Programı Hazırlayanlar

Selin Ayaeş
Ertan Karabıyık

Program Yöneticisi

Buse Ceren Otaç

Program Asistanı

Hazan Öcal

Katkı Verenler

Buse Ceren Otaç
Özlem Zehir

Kasım 2022

Bu yayın UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile hazırlanmıştır. İçeriği tamamen Kalkınma Atölyesi'nin sorumluluğundadır; ifadeler Kalkınma Atölyesi'nin kendi görüşleri olup UNICEF'in politikalarını veya görüşlerini yansıtmamaktadır.

**KALKINMA
ATÖLYESİ**

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatif

Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara

+90 (553) 211 38 97

Sanayi ve Hizmet Sektöründe

Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan

Çocuklar İçin Çocuk İşçiliği ile Mücadele

Uygulama Programı Hazırlama Rehberi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
REHBERİN KAPSAMI	10
1. BİRİNCİ ADIM: Mevcut Durum Tespiti.....	13
1.1. Masabaşı Çalışması.....	14
1.2. Veri Toplama	19
2. İKİNCİ ADIM: Mevcut Durum Bulgularının Değerlendirilmesi	27
2.1. Veri Analizi	27
2.2. Mevcut Durum Haritası Hazırlama	30
2.3. Mevcut Durum Raporu Hazırlama	31
3. ÜÇÜNCÜ ADIM: Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programının Hazırlanması.....	34
3.1.Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı.....	34
3.2. Uygulama Programı Amaç, Hedef ve Kapsamının Belirlenmesi	36
3.3. Uygulama Programının Faaliyetlerinin Oluşturulması	36
3.4. Uygulama Programı Özet Tablosunun Oluşturulması.....	37
4. DÖRDÜNCÜ ADIM: Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi	43
TANIMLAR VE KAVRAMLAR.....	45
KAYNAKÇA.....	48

BELGELER

Belge 1: Masabaşı araştırması sonrası örnek bilgi notu çerçevesi	16
Belge 2: Görüşme formu; sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumun saptanması	20
Belge 3: Kurumlardan veri talep etmek için resmi mektup örneği	22
Belge 4: Mevcut durum raporu çerçevesi.....	32

GRAFİKLER

Grafik 1: Ankara’da Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar Tarihsel Süreci	17
Grafik 2: Kurum & Aktör İlişki Ağı Haritası; Ankara’da Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar	19

HARİTALAR

Harita 1: Saha çalışmasının yapılacağı bölgeler	24
Harita 2: Ankara’da Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar Saha Çalışması Örnek Haritası	31

KUTULAR

Kutu 1: Graph Commons Nedir, Nasıl Kullanılır?	19
---	----

ŞEKİLLER

Şekil 1: Adım adım uygulama programı	12
Şekil 2: Uygulama programı birinci adım aşamaları.....	13
Şekil 3: Bir masabaşı araştırmasında faydalanılabilecek kaynaklar	15
Şekil 4: Aktörlerin sınıflandırılması.....	18
Şekil 5: Veri kaynakları	21
Şekil 6: Saha çalışması planlama süreci	23

TABLolar

Tablo 1: Örnek excel kaynak derleme tablosu.....	15
Tablo 2: Saha çalışmasında görüşme yapılabilecek potansiyel kurumlar listesi.....	25
Tablo 3: Ankara ilinde Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklara İçin Mücadele Uygulama Programı Faaliyetleri	38
Tablo 4: Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Mücadele Uygulama Programı İzleme ve Değerlendirme Planı	44

KISALTMALAR

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇGİÇY	Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
ÇİMB	Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
İDDG	İşyeri Denetleme ve Danışmanlık Grupları
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Program
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEM	Mesleki Eğitim Merkezi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SED	Sosyal Ekonomik Destek
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNICEF Türkiye Ofisi'nin teknik ve finansal desteğiyle Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından uygulanan *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı [2021-2022]* faaliyetleri kapsamında Ankara ve Konya illerinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklar düzeyinde mevcut durum tespit edilmiş ve buna yönelik bir çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programı geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu proje kapsamında Ankara ve Konya illeri kapsamında, *Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programı* hazırlanmıştır.

Çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik mevzuatın güçlendirilmesine ve bu doğrultuda önemli program ve projeler uygulanmasına rağmen dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliği sorununun pek çok alanda devam ettiği görülmektedir. UNICEF Küresel Tahminler Raporu'na¹ [2020] göre dünyada 79 milyonu "en kötü biçimdeki çocuk işçiliği" biçimlerinde olmak üzere 160 milyon çocuk çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB] tarafından Türkiye'de bugüne kadar yürütülen projeler ve yapılan araştırmaların sonuçları, 182 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO] Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; "sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun [TÜİK] 2019 yılında gerçekleştirdiği çocuk iş gücü araştırması; çalışan çocukların yüzde 45,5'inin hizmet, yüzde 30,8'inin tarım ve yüzde 23,7'sinin sanayi sektörlerinde bulunduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda Rehber çocuk işçiliği ile il ve sektör düzeyinde daha etkili bir mücadele için, süreçlerin nasıl geliştirilmesi gerektiğini ele alan, kapsamlı bir yol haritasının oluşturulmasını hedeflemiştir. Rehberin hazırlanması sürecinde Ankara ilinin metropol ilçeleri [Çankaya, Yenimahalle, Altındağ, Mamak, Pursaklar, Keçiören, Etimesgut, Sincan] ile Konya ilinin metropol ilçelerinde [Meram, Selçuklu, Karatay] gerçekleştirilen saha çalışmalarıyla çocuk işçiliğinin mevcut durumu tespit edilmiştir. Kurumsal görüşmeler ve saha çalışmaları verilerine dayanarak Ankara ve Konya illeri sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocukların ihtiyaç alanları belirlenmiş ve bu bağlamda örnek olması amacıyla Ankara ve Konya illeri için bir çocuk işçiliğiyle *mücadele uygulama programı* önerisi hazırlanmıştır. Bu rehberin diğer illerde de benzer uygulama programlarının geliştirilmesi için kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Bu Rehber, il düzeyinde sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar için mevcut durumun tespit edilmesi, haritalandırılması, verilerin değerlendirilmesi, il düzeyinde mücadeleye yönelik ihtiyaç alanlarının belirlenmesi ve bu alanlara yönelik uygulama adımlarını içermektedir.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi
Haziran 2022
Ankara

¹ ILO, UNICEF, Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf [E.T. 30 Ekim 2022]

REHBERİN KAPSAMI

UNICEF Türkiye Ofisi ve Kalkınma Atölyesi iş birliğinde uygulanmakta olan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı (2021-2022), çocuk işçiliği ile mücadeleyi çeşitli boyutlarıyla ele almakta; araştırma, savunma, model geliştirme ve uygulama süreçleri gibi proje ve faaliyetleri kapsamaktadır. Bu iş birliği kapsamında uygulanan faaliyetler, ÇSGB koordinasyonunda gerçekleştirilen çocuk işçiliği ile mücadele ve izleme faaliyetlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Programın nihai amacı doğrultusunda oluşturulan bu *Rehber*, il düzeyinde sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar için mevcut durumun tespiti, analizi ve değerlendirilmesi sonucunda, çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında gerçekleştirilecek uygulamaları desteklemek için hazırlanmıştır. Bu bağlamda *Rehber*, il düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadele için uygulama programı geliştirmek ve bu uygulamalarda rol ve sorumluluğu olan kurum ve aktörler için bir kaynak olacak biçimde tasarlanmıştır.

Rehberde, il düzeyinde ilgili sektörlerdeki çocuk işçiliğiyle mücadelede uygulamaların adım adım nasıl geliştirileceğine ve uygulama programının geliştirilmesi sürecinde yer alan aktör ve kurumların rol ve sorumluluklarına yer verilmektedir. *Rehber* öncelikli olarak, il düzeyinde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri olmak üzere çocuk işçiliği ile mücadelede rol ve sorumluluğu olan tüm kurum ve kuruluşlar ya da bu kurumlardan oluşturulabilecek komisyonlar tarafından yürütülecek olan çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin daha etkin hale getirilmesi ve merkezi düzeyde geliştirilen politikaların yerel düzeydeki uygulanabilirliği ve izlenebilirliğinin artırılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu rehber dört adımdan oluşmaktadır:

Birinci Adım: Mevcut Durum Tespiti Çalışmaları

İl düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadele uygulama programının geliştirilmesinin ilk adımı; konu bağlamında çocuk işçiliğinin mevcut durumunu anlamaya yönelik çeşitli çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar temelde, sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik bir masabaşı çalışmasının yürütülmesi ile güncel verilerin derlenmesini ifade etmektedir. Masabaşı çalışmasında; geçmişte il düzeyinde gerçekleştirilen araştırmalar, projeler, haberler, tezler ve uygulamaları içeren bir tarihsel süreç akışının ortaya konulması ve ilgili aktörlerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Mevcut durum tespiti, çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının hazırlanmasında önemli bir aşamayı ifade eder. Sorunun il ölçeğinde ele alınması, geçmişte tamamlanan çalışmaların ortaya konulması, ilgili aktörlerin tespiti, sahadan ve ilgili kurumlardan verilerin toplanması birinci adımda tamamlanması gereken önemli çalışmalardır. Geçmişteki çalışmalardan hareketle sorunun neden ve sonuçlarının kapsamlı bir şekilde kavranması ile bu sorunun çözümüne ilişkin önerilerin geliştirilmesi ancak mevcut durumun ortaya konulmasıyla mümkün olacaktır.

İkinci Adım: Mevcut Durum Bulgularının Değerlendirilmesi

Birinci adımda mevcut durum tespiti sürecinde tamamlanan tüm çalışmaların bir araya getirilerek değerlendirilmesi, ikinci adımı oluşturan çalışmalardır. Masabaşı çalışması ve saha çalışmasıyla elde edilen verilerin analizi, haritalandırılması ve tüm bu çıktıların bir araya getirilmesiyle bir rapor oluşturulması, birinci adımda tamamlanan çalışmaların belirli bir çerçevede derlenerek sonuçlandırılması anlamına gelmektedir. Mevcut durum bulgularının değerlendirilmesi ve bir mevcut durum raporunun hazırlanması, çocuk işçiliğiyle mücadele uygulama programı için oldukça önemlidir. Saptanan verilerin bir arada değerlendirilmesi ve bulguların ortaya konması, mücadele programının oluşturulacağı temelleri ortaya koyacaktır.

Üçüncü Adım: Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programının Hazırlanması

Birinci adımda tamamlanan çalışmalar güncel verilerle desteklenerek, ikinci adımda çalışan çocuklara ilişkin mevcut durum raporu oluşturulmuştur. Mevcut durum; çalışan çocuklara yönelik ihtiyaç alanları, sorumlu kurum ve aktörlerin bu bağlamdaki görevleri, var olan çalışmaların hangi kapsamda geliştirilmesi gerektiği ve ihtiyaç alanlarının neler olduğu gibi soruların yanıtlarının bulunmasını kolaylaştıracaktır. Böylece il özelinde çocuk işçiliğiyle mücadele uygulama programının temel bileşenleri ortaya çıkacaktır. Bu aşamada, uygulama programı oluşturulurken temel hedef, mevcut durumun ortaya konulmasıyla birlikte tespit edilen her bir sorun alanı için, uygulanabilir, izlenebilir, değerlendirilebilir faaliyetleri ve bu faaliyetler için sorumlu kurum ve kuruluşları belirlemektir. Üçüncü adım tamamlandığında, uygulama programının genel amacı, hedefleri, sorun alanları ve bunlara yönelik faaliyetler, faaliyetin uygulanmasından sorumlu olan kurum veya kuruluşlar, faaliyete ilişkin zaman planlaması ve programın tahmini bütçesi belirlenmiş olmalıdır.

Dördüncü Adım: Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi

Üçüncü adımda oluşturulan il düzeyinde çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının etkili olabilmesi için; uygulamaların izlenmesi ve her bir aşamanın değerlendirilmesi önemlidir. Bu adımda programın izleme ve değerlendirme çalışmalarının nasıl yapılması gerektiğine dair yöntemlere yer verilmektedir.

Bu *Rehber*; yukarıda da belirtildiği gibi mevcut durumun tespitine ilişkin kapsamlı çalışmaları açıklayan, uygulama programının hazırlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi adımlarını detaylandırarak, il düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadele uygulama programının nasıl hazırlanacağına dair bir yol haritası sunmayı amaçlayan kaynak dökümandır.

Şekil 1: Adım adım uygulama programı

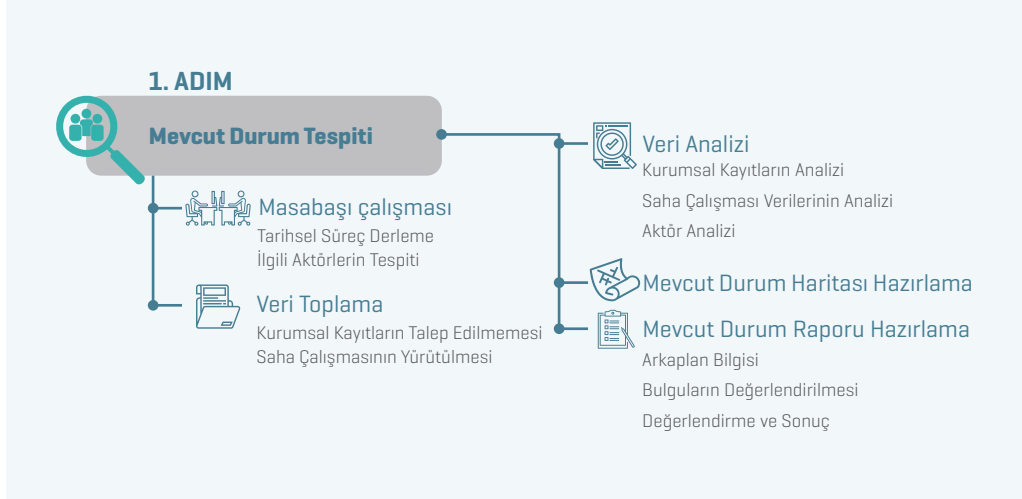
1 | BİRİNCİ ADIM

Mevcut Durum Tespiti

Mevcut durum tespiti, araştırma konusunun kapsamlı bir şekilde anlaşılması için gerçekleştirilen bir dizi çalışmayı ifade etmektedir. Bu tespit çalışması, araştırma konusu ile ilgili tamamlanmış çalışmalardan güncel olarak devam etmekte olan çalışmalara kadar, mevcut durumun tespitine dair kapsamlı bir süreç taramasını ifade etmektedir.

Mevcut durum tespiti; masabaşı çalışması ve tarihsel sürecin derlenmesi, ilgili aktörlerin tespiti ve analizi, çeşitli yöntemlerle verilerin toplanması, bu verilerin analiz edilmesi ve tüm bu çalışmaların derlenerek bir mevcut durum raporunun yazılması sonucunda ortaya konmaktadır.

Şekil 2: Uygulama programı birinci adım aşamaları

Birinci adımda, il düzeyinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durum tespitinin aşamalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda, Şekil-2’de aşamaları özetlenen çalışmaların tamamlanması noktasında mevcut durum tespitini yapacak olan uzman ekibin *ihtiyaçları*, bu çalışmaları tamamlamaları için gereken *süre* ve tüm bunların sonucunda ortaya çıkması *hedeflenen çıktılar* aşağıda özetlenmiştir:

İhtiyaçlar 	İnternet erişimi olan bir bilgisayar, basılı kaynaklar, basılı veya dijital bir il haritası.
Süre 	5-10 gün. ¹
Çıktı 	<i>Masabaşı çalışması raporu, taranan kaynaklar listesi, kurum-aktör listesi, saha çalışması görüşme formları, kurumlardan elde edilen veriler, saha görüşmesinden elde edilen görüşme formları, kurum-aktör ağ haritası, mevcut durum haritası</i>

1.1. Masabaşı Çalışması

Masabaşı çalışması, çeşitli kaynakların taranmasıyla konu ile ilgili mevcut verilerin derlenmesi, sistematikleştirilmesi ve analiz edilmesi gibi bir dizi faaliyetten oluşmaktadır. İl düzeyinde sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuklarla ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatın ortaya konulması ve geçmişte gerçekleştirilmiş projeler, araştırmalar, faaliyetler, basına yansıyan haberler gibi farklı kaynakların derlenmesi ile sorunun boyutlarının anlaşılması hedeflenmektedir. Bir diğer hedef ise araştırma konusuyla ilgili kurum ve aktörlerin belirlenmesi ve rollerinin ortaya konmasıdır. Masabaşı çalışması üç aşamadan oluşmaktadır:

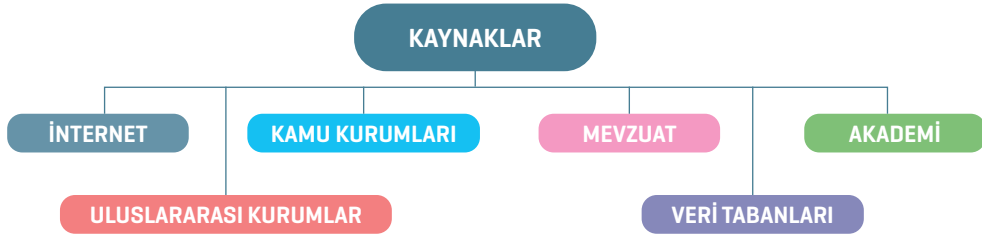
- a Kaynak taraması,
- b Kaynakların derlenmesi ve sistematik hale getirilmesi,
- c Kaynakların incelenmesi ve analizi.

Masabaşı çalışması çok çeşitli kaynaklar kullanılarak ve farklı yöntemlerle yapılabilir. Günümüzde en kapsamlı kaynak alanının internet ortamı olduğunu kabul etmekle birlikte, çevrim içi ortamlar üzerinden ulaşılamayacak kaynakların da önemli olabileceğinin farkında olmak gerekir. Özellikle il düzeyinde yapılacak bir çalışma için, pek çok kurumun rapor ve çalışmalarına doğrudan kurumla iletişime geçerek ulaşmak mümkündür. Masabaşı çalışmasında kullanılabilecek önemli kaynaklar şu şekilde özetlenebilir:

- **İnternet;** arama motorları, akademik platformlar, basın yayın organlarının, sendikaların, kamu kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası birliklerin web siteleri ve yayınladıkları çevrim içi raporlar.
- **Kurumlar;** kamu kurumları, kütüphaneler, sivil toplum kuruluşları, belediyeler, şirketler, meslek kuruluşları gibi ilgili kurumların arşivleri, çalışmaları.
- **Mevzuat;** konuyla ilgili kanun, karar ve yönetmelikler ile il düzeyinde alınan çeşitli kararlar.

¹ Çalışmayı yürüten ekibin büyüklüğüne göre değişebilmektedir.

Şekil 3: Bir masabaşı araştırmasında faydalanılabilecek kaynaklar

[a] Kaynak taraması; çalışma kapsamındaki konunun anahtar kelimelerinin kullanılması ile yapılmaktadır. Bu nedenle kaynak taramasına başlamadan önce, anahtar kelimelerin belirlenmesi gereklidir. Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ve sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılacak bir masabaşı çalışması için örnek anahtar kelimeler aşağıdaki gibidir:

- #..... ilinde sanayi sektöründe çocuk işçiliği
- #..... ilinde hizmet sektöründe çocuk işçiliği
- #..... ilinde sokakta çalıştırılan çocuklar
- #..... ilinde çocuk işçiliği
- #..... ilinde sanayi sektörü
- #..... ilinde hizmet sektörü

Kaynaklara ulaşılmasının ardından, **[b] kaynakların derlenmesi ve sistematik hale getirilmesi** aşamasına geçilebilir. Sistematik bir derleme için kaynakların bazı özelliklerine göre düzenli şekilde kaydedilmesi gerekmektedir. Bu amaçla kaynaklar, bir excel veya word sayfasında hazırlanan bir tabloda [Tablo 1] kaynak ismi, yazarı, anahtar sözcükleri, tarihi, konusu gibi başlıklara göre kaydedilebilir.

Tablo 1: Örnek excel veya Word kaynak derleme tablosu

No	Sektör	Çalışmanın İsmi	Çalışmanın Kapsamı	İlgili Kurumlar	Yılı	Erişim	Not
1	Sanayi	Ankara ilinde ayakkabı imalatında çalışan çocuklar	Ayakkabı imalatında çalışan çocukların karşılaştığı riskler	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	2017	Erişim adresi	
2	Hizmet	Ankara ilinde restoranda çalışan Suriyeli çocuklar	Gazete haberi. Lokantada çalışan çocukların durumuna dair haber içeriği.	Haber web sitesi	2020	Erişim adresi	
3	Sokakta çalıştırılma	Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar	Ankara sokaklarında çalıştırılan çocukların temel sorunları ve ihtiyaçlarını ortaya koyan bir araştırma.a	Aile ve Sosyal Hizmetler Ankara İl Müdürlüğü	2019	Erişim adresi	

Bu aşamada, hazırlanan tablo aracılığıyla kaynaklar okunarak ve konu bağlamında önemli bilgiler işaretlenerek **[c] kaynakların incelenmesi ve veri analizi** aşaması tamamlanabilir. Yapılan araştırmayı ve derleme çalışmasını özetleyebilmek adına, inceleme sırasında işaretlenen bilgiler de dikkate alınarak konunun arkaplanını çıkarmaya yönelik bir bilgi notu hazırlanmalıdır. Bilgi notu, araştırma yapılan konuyu tımdengelim yöntemi ile ele alarak, konunun tanımını, boyutlarını ve güncel durumunu anlamaya yönelik bir bütünsellik içinde olmalıdır. Bilgi notunu oluşturmak için içeriğe dair bir çerçeve çıkarılması kolaylaştırıcı olacaktır. Böylece araştırmaya başlamadan önce belirlenen konu kapsamının dışına çıkmadan, çerçevede yer alan başlıkların takip edilmesiyle bilgi notunun oluşturulması mümkün olacaktır. (Belge-1)

Belge 1: Masabaşı araştırması sonrası örnek bilgi notu çerçevesi

Ankara İli Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar Arkaplan Bilgi Notu

1. Çocuk işçiliği
2. Ankara'da sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ve sokakta çalıştırılan çocuklar mevcut durumu, uygulanan program ve projeler
3. İlgili aktörler ve rolleri
4. Sonuç ve değerlendirme

Masabaşı çalışması sonrasında hazırlanan bilgi notunun il düzeyinde geçmişte yapılan çalışmalara dair bir arkaplan sunması hedeflenmektedir. Böylece çalışma konusuna dair bilgi birikiminin artması, konunun farklı boyutlarıyla anlaşılması ve kavranması hedeflenmektedir. Bu süreç aynı zamanda uygulama programını hazırlayan ekibin konuyu daha kapsamlı, derinlikli ve farklı değişkenler etrafında ele alabilmesi ve yorumlayabilmesi için bir ön çalışmadır.

1.1.1. Tarihsel Süreç Derleme

Tarihsel sürecin ortaya konulması masabaşı çalışmasının birçok aşamasından biridir. Çalışılan konu odağında tarihsel süreci araştırmak; geçmişte yapılmış araştırmaların, uygulamaların ve çalışmaların tarihsel bir sıralama ve kendi içerisinde bir bütünlük sağlayacak biçimde derlenmesini ifade etmektedir.

Hazırlanan tarihsel süreç derlemesinin görselleştirilmesi, araştırma konusunun ve kapsamının daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu görselleştirme çalışması, erişilen çalışmaların tarihsel bir sıralama ile büyük ve boş bir kağıda basitçe yerleştirilmesi ve sonrasında çalışmalardan elde edilen bulguların özetlenerek bu tabloya yerleştirilmesi şeklinde yapılabilir. Görselleştirme çalışmasını açık kaynak olan çeşitli bilgisayar programlarının yardımıyla da

Grafik 1: Ankara'da Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar Tarihsel Süreci

1976	Tez Ankara Pazarlarında Çalışan Çocuklarla İlgili Araştırma Kurum / Aktör Sosyal Hizmetler Akademisi Üniversitesi Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-1135-ankara-pazarlarinda-calisan-cocuklarla-iligili-arastirma-tez	2008	Araştırma Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği Kurum / Aktör Mehmet Meder Kaynak https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/345867
1994	Makale Çalışan Çocukların Toplumsal Profili: Ankara Sanayinde Bir Saha Çalışması Kurum / Aktör Vedat Bilgin, Erkan Akın, Belma Tukuroğlu Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-458-calisan-cocuklarin-toplumsal-profil-ankara-sanayinde-bir-saha-arastirmasi-kitap	2010	Araştırma Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu Kurum / Aktör Hakan Acar Kaynak https://insanhaklarizleme.org/vt/mfhandler.php?file=shcek-kitap.pdf&table=yay-in&field=dosya&pageType=view6key1=967
1995	Makale Çocuk Çalıştıran Küçük İşyerlerinde Çalışma Koşulları Üzerine Bir Araştırma Kurum / Aktör Mustafa Taşyürek, A. Gürhan Fişek Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-25394-cocuk-calistiran-kucuk-isyerlerinde-calisma-kosullari-uzerine-bir-arastirma-makale	2011	Araştırma OSTİM, İvedik ve Sincan Organize Sanayi Bölgelerindeki İş Gücü ile Mesleki Eğitim Öğretim İlişkisi Araştırma Raporu Kurum / Aktör Ankara Kalkınma Ajansı Kaynak http://kutuphane.ankara.org.tr/dokuman/ostim-ivedik-ve-sincan-organize-sanayi-bolgelerindeki-is-gucu-ile-mesleki-egitim-ogretim-iliskisi-arastirma-raporu/116
1996	Makale Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar Kurum / Aktör A. Gürhan Fişek Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-1062-sanayi-kesiminde-calisan-cocuklar-makale	2012	Araştırma Çocuk İşçiliği, IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları Kurum / Aktör Necati Kayhan Kaynak https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/85270
1996	Makale Enformel Sektörde Çalışan Çocuklar Kurum / Aktör Sezen Zeytinoglu Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-958-enformel-sektorde-calisan-cocuklar-makale	2012	Araştırma Siteler, Mobilya ve Ankara Kurum / Aktör Ankara Kalkınma Ajansı Kaynak https://www.ankara.org.tr/archive/files/yayinlar/siteler-mobilya-ve-ankara-rapor.pdf
1996	Makale Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar Kurum / Aktör Siral Ulku Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-965-hizmet-sektorunde-calisan-cocuklar-makale	2015	Araştırma Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu Kurum / Aktör Mehmet Taşpınar, Kasım Karataş, Yücel Gelişi, Şerife Terzi Kaynak https://www.researchgate.net/publication/349641427_SOSYAL_VE_EKONOMIK_DESTEK_HIZMETLERININ_DEGERLENDIRILMESI_PROJESI_ARASTIRMA_SONUC_RAPORU
1996	Makale Küçük İşletmelerde Çalışan Çocuklar Kurum / Aktör Ali Şahinkesen Kaynak http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5956/2079	2016	Araştırma Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar Kurum / Aktör Kasım Karataş, Seda Attepe, Özden Ahmet Ege, Engin Fırat Kaynak https://www.researchgate.net/publication/333949162_ANKARA_SOKAKLARINDA_CALISTIRILAN_COCUKLAR_SORUNLAR_VE_IHTIYACLAR
2000	Tez Ankara'da Çeşitli İş Kollarında Çalışan Erkek Çocukların Somatotip Özellikleri Kurum / Aktör Ecevit Barış Özener Kaynak https://kutuphane.fisek.org.tr/kitap.php?book_id=144	2017	Araştırma Mamak İlçesi Çocuk Yoksulluğu Haritalandırması Projesi Kurum / Aktör Ankara Kalkınma Ajansı Kaynak https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/mamak-ilce-si-cocuk-yoksullugu-haritalandirmasi-projesi.pdf
2003	Araştırma Assessment of Street Children Projects in Five Provinces in Turkey Kurum / Aktör Sevil Atauz, Nil Ayhan, Kasım Karataş, Ertan Karabıyık Kaynak https://www.researchgate.net/publication/352689636_Assessment_of_Street_Children_Projects_in_Five_Provinces_in_Turkey	2018	Araştırma Mobilya İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Raporu Kurum / Aktör Kalkınma Atölyesi Kooperatif & UNICEF Türkiye Ofisi Kaynak https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-MOBILYA-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf
2003	Araştırma Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Kurum / Aktör Betül Altuntaş Kaynak http://genclikbirikimi.org/kunye-472-mendile-simite-boyaya-cope-ankara-sokaklarinda-calisan-cocuklar-kitap	2020	Araştırma Ankara'da kent yoksulluğu Kurum / Aktör Derya Güler Aydın, Selcen Öztürk, Mustafa Aykut Attar, Onur Yeni, İsmail Çakmak Kaynak https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2020/12/HUSPAM-RWI-ANKARADA-KENT-YOKSULLUGU-CC%86U-30-10-2020-1.pdf

yapmak mümkündür. Örneğin **Canva** isimli ücretsiz internet sitesi oluşturulan tarihsel sürecin görselleştirilmesinde kullanılabilir. Bununla birlikte **Office** programları da hazır ve basit şablonlarla verilerin görselleştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilir.

1.1.2. İlgili Aktörlerin Tespiti

Masabaşı çalışmasının tamamlanması ile ilde geçmişte gerçekleştirilen çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın tamamlanması ile, konu ile ilgili aktörlere ulaşmak da mümkün olacaktır. Bu aşamada, uygulama programında rolleri, sorumlulukları veya görevleri olan aktör ve kurumların il düzeyinde belirlenmesi ve aralarındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması çalışmaları gerçekleştirilecektir. Masabaşı çalışmasından elde edilen verilerin kullanılmasıyla hazırlanacak olan bu çalışmalar aynı zamanda bir sonraki adımda veri talep edilecek olan kurumların belirlenmesi için de oldukça önemlidir.

Masabaşı çalışmasında yapılan;

- *Mevzuat taraması*; ilgili kamu kurumlarını,
- *Uygulanan proje ve programların taranması*; ilgili sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, meslek kurumu ve kamu kurumlarını,
- *Akademik çalışmalar*; konu üzerinde akademik çalışmalar yapan akademisyenlerin ve öğrencilerin tespit edilebilmesini sağlayacaktır.
- *Medya taraması* ise ildeki durumu anlamaya ve haberler üzerinden ilgili aktörlerin tespitine yardımcı olacaktır.

İlgili kurum ve aktörler belirtilen yöntemlerle tespit edildikten sonra, bu aktör ve kurumlar sivil toplum kuruluşu, özel sektör firmaları, kamu kurumları, uluslararası örgütler gibi başlıklar altında kurum türüne göre sınıflandırılmalıdır. Bu aşamadan sonra kurum ve aktörlerin görev ve sorumlulukları bağlamında birbirleri ile olan ilişkileri ortaya çıkarılabilir. İlişkiler, fon sağlayan kurum, uygulama yapan kurum, denetleyen kurum gibi farklı kategorilerde belirtilmelidir. [Şekil 4]

Şekil 4: Aktörlerin sınıflandırılması

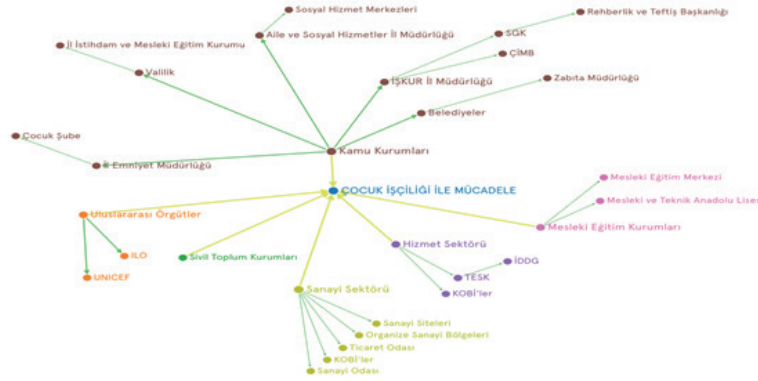
Ayrıca bu çalışmayı görsel bir hale getirerek; aktörlerin sorumluluk alanlarını ve birbirleriyle ilişkilerini somut bir şekilde ortaya koymak mümkündür. Bunun için boş bir kağıda ilgili kurum ve aktörlerin yazılması ve birbirleriyle olan ilişkilerinin oklarla belirtilmesi yeterli olacaktır.

Özellikle gerektiğinde başka kurumlarla paylaşılabilmesi ve kolay bir şekilde güncellenebilmesi gibi kriterler gözetilerek, ilişki ağları açık kaynaklı dijital araçlar kullanılarak da oluşturulabilir [Örneğin, Graph Commons].

Kutu 1: Graph Commons Nedir, Nasıl Kullanılır?

Graph Commons, diğer bir ifade ile Müşterek Ağlar, bir veri haritalama, yayımlama ve analiz platformudur. Platform, bireysel olduğu kadar kolektif bir şekilde de verileri aktarma, analiz etme ve aktarılan bu verileri yeniden kullanma imkanı sunmaktadır. Tamamlanmış örneklerden de görülebileceği gibi, oluşturulan ağlar araştırmacı gazetecilik, veri araştırması, sivil aktivizm, strateji geliştirme, örgütsel analiz gibi pek çok farklı amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. (<https://graphcommons.com/>)

Grafik 2: Kurum & Aktör İlişki Ağ Haritası; Ankara’da Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar

1.2. Veri Toplama

İl düzeyinde mevcut durumun tespitinin diğer bir aşamasını da güncel verilerin derlenmesi oluşturmaktadır. Güncel verilerin derlenmesi için çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bu çalışmada il düzeyinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara dair güncel verilere ulaşmak için; saha çalışması [yüz yüze görüşmeler, toplantılar, çevrim içi görüşmeler, saha ziyaretleri, gözlemler] ve doğrudan kurumlarla iletişime geçilerek ilgili verilerin talep edilmesi yöntemleri uygulanmıştır. Belirtilen yöntemler uygulanırken veri toplamak için çeşitli araçların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Veri toplama araçları [görüşme formları, anketler vb.] araştırma konusu ve görüşmenin gerçekleştirileceği kurum ve aktör dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Saha çalışması sırasında güncel verilerin toplanması için kullanılacak olan görüşme formları, proje ekibi tarafından hazırlanmalıdır. Görüşme formu hazırlanırken, mevcut durum odağında ihtiyaç duyulan bilgi ve verilerin düzenli bir şekilde yazılı hale getirilmesi ve bunların sorulara

dönüştürülmesi gerekmektedir. Görüşme formlarının hazırlanmasında önemli olan, talep edilen bilginin karşı tarafa net bir şekilde ifade edilmesi ve yeterince anlaşılır olmasıdır. [Belge 2]

Belge 2: Görüşme formu; sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumun saptanması

**Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar
Ankara İli Tespit, Haritalama ve Uygulama Programı
Saha Araştırması Veri Toplama Aracı**

[Derinlemesine Görüşme]

Görüşme tarihi : _____

Görüşmeyi yapan kişi : _____

1. Görüşme yapılan kuruma dair genel bilgiler:

1.1. Kurum adı : _____

1.2. Kurumun genel görev tanımı : _____

1.3. Kurumun bağlı olduğu sektör ve alt sektör: _____

1.4. Kurumun türü : _____

[kamu, özel, sivil toplum, meslek örgütü vb]

2. Görüşme yapılan kişiye dair genel bilgiler:

2.1. Adı soyadı : _____

2.2. Kurumdaki pozisyonu : _____

3. Kurumunuzun ilişkili olduğu sektörde çocukların çalışma durumu hakkında bilginiz var mı?

Var ise konu hakkında kısaca bilgi veriniz? [yaş, cinsiyet, uyruk gibi demografik veriler ve çocukların yaptıkları işler hakkında verilere dikkat edilmeli.]

4. Ankara ili özelinde çalışan çocukların yoğunluğu olduğunu bildiğiniz başka bölgeler nelerdir?

5. Çalışan çocukların geldikleri mahalleler/ilçeler hakkında bilginiz var mı? Belirtiniz.

6. Çalışan çocukların bu alanda çalışma süreleri ve ileriki yaşlarda çalışmaya devam etme durumu hakkında bilgi veriniz.

7. Söz konusu sektörlerde, çocukların çalıştıkları alanlarda çalışma koşulları nelerdir?

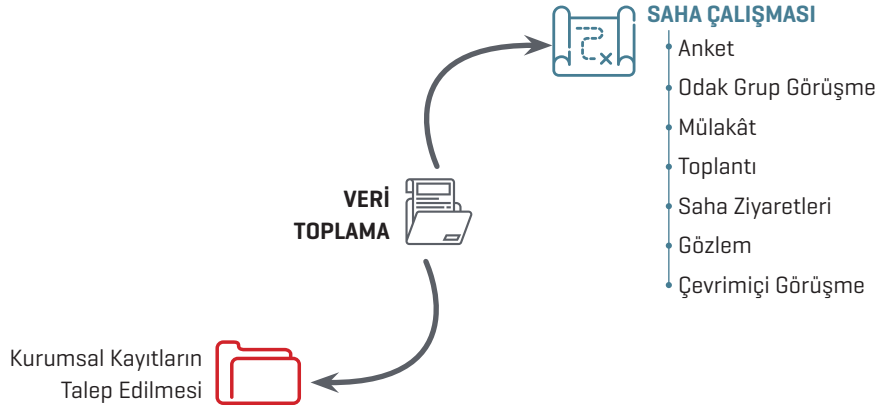
8. Kurumunuzun ilişkili olduğu sektörde çocuk işçiliği durumuyla ilgili çalışmalar yapıyor musunuz? Kısaca bahsediniz.

9. Çalışan çocukların eğitimlerine devam etme durumları hakkında bilginiz var mı? Kısaca açıklayınız.

10. Söz konusu sektörde çocukların çalışmasının nedenleri nelerdir?

11. Bu alanda çocuk işçiliği ile mücadele için neler yapılmasını önerirsiniz?

Şekil 5: Veri kaynakları

1.2.1. Kurumsal Kayıtların Talep Edilmesi

Masabaşı çalışması aşamasında da belirtildiği gibi, bu çalışma çok çeşitli kaynaklardan faydalanarak tamamlanmalıdır. Bu kaynakların büyük bir bölümüne internet üzerinden ulaşabiliyorken, bir kısmının doğrudan kurumlarla iletişime geçilerek talep edilmesi gerekmektedir. Masabaşı çalışması sırasında tespit edilen kurum ve aktörler, araştırma konusuyla ilgili güncel bilgilerin elde edilmesinde önemli veri kaynaklarıdır. Örneğin, sektörel bazda verilere bölgenin Sanayi Odası, Ticaret Odası, Kalkınma Ajansı gibi kurumlarının raporlarından ulaşılabilir. İş gücüne katılım ve nüfus verileri, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Türkiye İstatistik Kurumu gibi kurumlardan elde edilebilir. Bununla birlikte il bazında bazı verilere çevrim içi bir şekilde ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu aşamada veri doğrudan ilgili kurumdaki resmî yazı aracılığı ile talep edilmelidir. Bu kısımda, çevrim içi ortamlar üzerinden erişilemeyen verilerin, doğrudan kurumlarla iletişime geçerek nasıl talep edilebileceğine dair yöntemler üzerinde durulacaktır.

Araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan ve araştırma için bir anlam ifade edebilecek verilerin saptanması oldukça önemlidir. Araştırma için faydalı olabilecek veriler belirlenirken, tasarlanan araştırma çerçevesinde konuyla doğrudan ilgili olan tüm veriler dahil edilmelidir. Çocuk işçiliğinin mevcut durumuna yönelik bir çalışmada eğitim, iş gücü, istihdam ve sektöre dair veriler oldukça önemlidir. Bu rehberin hazırlanma çalışmasında, Ankara ve Konya ilinde sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunun saptanması için ihtiyaç olabilecek veriler şu şekilde belirlenmiştir:

- 1 İl bazında toplam çocuk nüfusu [İlçe, TR, yabancı uyruklu, kız, erkek]
- 2 İl bazında ilkökula kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, yaş]
- 3 İl bazında ortaokula kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, yaş]
- 4 İl bazında genel liseye kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, yaş]

- 5 İl bazında teknik liseye kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, yaş]
- 6 İl bazında mesleki eğitim kurumuna kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, 14-18 yaş]
- 7 İl bazında imam hatip lisesine kayıtlı toplam çocuk sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, yaş]
- 8 İl bazında açıköğretime liseye kayıtlı toplam kişi sayısı [TR, yabancı uyruklu, kız, erkek, 18 yaş altı]
- 9 İl bazında SGK kaydı olan 18 yaş ve altı toplam çocuk sayısı [çırak, stajyer&kursiyer]

İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İŞKUR İl Müdürlüğü, İl Nüfus Müdürlüğü, SGK İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü gibi kurumlar yukarıda belirtilen veriler için anlamlı olacak kaynak kurumları oluşturmaktadırlar. Bu verilerin talep edilmesi için, kurumlara yönelik resmî mektuplar hazırlanmalı ve söz konusu veriler talep edilmelidir. [Belge 3]

Belge 3: Kurumlardan veri talep etmek için resmî mektup örneği

Sayı:

Konu: Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı 2023-2025 kapsamında veri talebi

Tarih:

**Millî Eğitim Bakanlığı
Ankara İl Müdürlüğü'ne,
Ankara**

Türkiye Cumhuriyeti, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından koordinasyonu sağlanan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı [2017-2023] kapsamında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini 2023 yılına kadar ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimi olarak, Ankara'da sokakta çalıştırılan çocuklar ile sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklara yönelik mevcut durum haritalama ve diğer iller için bir model geliştirme çalışması yürütülmektedir. Bu çalışma doğrultusunda Ankara ili bazında, sokakta çalıştırılan çocuklar ile imalat ve hizmet sektöründe çocuk işçiliğine yönelik bazı temel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla İl Müdürlüğünüzden aşağıdaki başlıklarda ve eklerde iletilen verileri talep ediyoruz.

Saygılarımızla arz ederiz.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi

1.2.2. Saha Çalışmasının Yapılması

Mevcut durum tespitinin önemli bir diğer aşaması, saha çalışmasıdır. Saha çalışması, konuyla doğrudan ilgili olan kurumların ve gerektiğinde işletmelerin ziyaret edilmesiyle ve gözlem, mülakat, derinlemesine görüşme gibi yöntemlerin kullanılmasıyla yapılmaktadır. Önceki aşamalarda hazırlanan aktör listeleri ve görüşme formları bu aşamada kullanılacak olan önemli araçlardır.

Saha çalışması pek çok aşamadan meydana gelen, kapsamlı bir süreci tanımlamaktadır. Şekil 6'da saha çalışmasının aşamaları ve bu aşamalarda izlenecek olan yöntemlere yer verilmektedir. Bu sürecin takibi ile saha çalışması tamamlanarak, mevcut durumun analiz edilmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarına başlanması hedeflenmektedir.

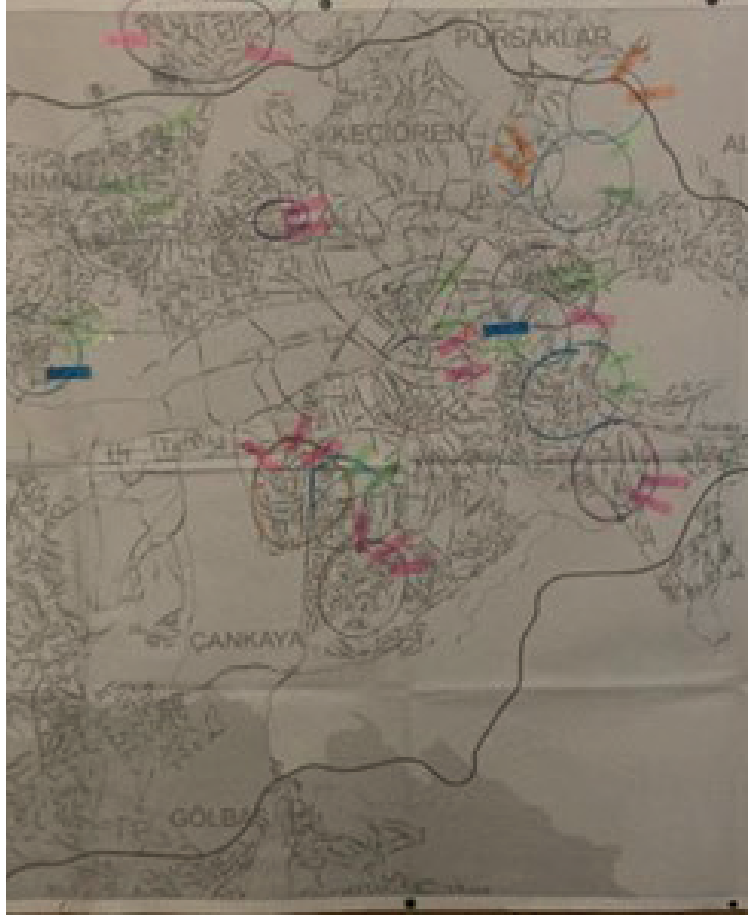
Şekil 6: Saha çalışması planlama süreci

Hazırlık aşaması

- Bu aşamada, konuyla doğrudan ilgili bölgeler ve kurumların listeleri gözden geçirilir, saha çalışmasının nerede yapılacağı ve hangi kurum ve aktörleri kapsayacağı belirlenir. [Tablo 2]
- Bu bilgilerin uygulama programı hazırlanan ilin haritası üzerine işlenmesi saha çalışması planlamasının yapılmasını kolaylaştıracaktır.
- Hazırlık aşamasının bir diğer önemli faaliyeti ise saha çalışmasında görüşmeler sırasında kullanılacak olan görüşme formlarının görüşülecek her yeni aktör için ihtiyaç doğrultusunda güncellenmesi ve tamamlanan görüşmeler için formların kontrol edilmesidir. Böylece araştırma kapsamında ele alınması gereken tüm soruların cevaplandırıldığından mümkün olduğunca emin olunması, araştırmanın daha planlı yürütülmesini ve araştırma amacının odağından sapmamasını sağlayacaktır.
- Masabaşı çalışmasıyla oluşturulan arka plan kullanılarak, uygulama programına yönelik özet bir bilgilendirme metni hazırlanmalıdır. Bilgi notu yürütülen çalışmaya dair temel bilgileri içermelidir. Çalışmanın adı, kapsamı, kim tarafından yürütüldüğü, paydaşları, başlangıç ve bitiş tarihleri, faaliyetleri, çıktıları gibi başlıklar bilgi notunun içeriğini oluşturmaktadır. Bilgi notu, görüşmeler sırasında kurum ve aktörler ile paylaşılmalıdır.

Harita 1: Saha çalışmasının yapılacağı bölgeler

İpucu

Kapsamlı bir saha çalışmasında, temel olarak akademik süreçlerde takip edilen bilimsel yöntemler kullanılır. Burada kapsamlı bir saha çalışmasından daha çok, mevcut durumu anlamaya yönelik hızlı bir değerlendirme çalışmasının yöntemleri anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma için belirlenecek yöntemler, kapsamlı bir saha çalışmasındaki gibi akademik yöntemler yerine mevcut durumu anlamaya yönelik çeşitli görüşmeler ve gözlemlerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Saha çalışmasında görüşme yapılabilecek potansiyel kurumlar listesi

Sektör	Kurum
Sanayi/İmalat	Meslek Odaları; mobilyacılar, terziler, kuaförler vb.
Sanayi/İmalat	Mesleki Eğitim Merkezi
Sanayi/İmalat	OSB'ler, Sanayi Siteleri
Sanayi/İmalat	İşveren ve işçi sendikaları
Sanayi/İmalat	Deri Tekstil Kundura İşçileri Derneği
Sokak	Jandarma Çocuk Birimi
Sokak	Geri Dönüştürülebilir Atık Toplayıcıları Sosyal İşletme Kooperatifi
Sokak	Katı Atık İşçileri Derneği
Genel	İŞKUR İl Müdürlüğü
Genel	TÜİK- Bölge Müdürlüğü
Genel	İl Nüfus Müdürlüğü
Sokak	Sosyal-ekonomik açıdan zayıf olan mahallelerin muhtarları
Sokak	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
Sokak	Sosyal Hizmet Birimleri
Sokak	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Planlama aşaması

- Bu aşamada hazırlık aşamasında derlenen bilgiler kullanılarak, saha çalışmasının nasıl yürütüleceğine dair bir saha planı yapılması hedeflenmektedir. Harita üzerinde işaretlenen bölgeler, toplantıların ve yüz yüze görüşmelerin yapılacağı bölgelerdir.
- Birbirine yakın olan bölgelerin, aynı gün ziyaret edilmesine yönelik bir planlama yapılması önemlidir. Böylece saha çalışması için ayrılan zaman ve bütçe daha verimli kullanılabilir.
- Planlama aşamasında, görüşme yapılmak istenen kurumlardan randevu alınması önemlidir. Randevu almak için, kurumlara e-posta ya da telefon yoluyla iletişime geçilebilir. Kurumlardan randevu talep edilirken hazırlık aşamasında hazırlanan bilgi notu paylaşılmalıdır.
- Kurumlarla yüz yüze görüşmeler yapılabileceği gibi farklı kurumların bir araya getirilmesiyle gruplandırılmış toplantılar da planlanabilir. Örneğin hizmet sektöründe çocuk işçiliğinin mevcut durumuna ilişkin veri toplama sürecinde birkaç esnaf odasının bir araya getirilmesiyle ortak bir toplantı organize edilebilir.
- Yüz yüze görüşmelerin mümkün olmadığı durumlarda çevrim içi görüşmeler de planlanabilir.

Saha çalışması

Hazırlık ve planlama aşamasından sonra saha çalışması gerçekleştirilebilir. Saha çalışmasında dikkat edilmesi gereken önemli noktalar aşağıdaki gibidir:

- Saha çalışmasında yer alan kişilerin, yapılan çalışmanın amacı ve hedefleri konusunda yeterli bilgiye sahip olması, görüşmeler sırasında çalışmaya dair genel çerçeveyi net bir şekilde açıklaması önemlidir.
- Görüşme notlarının sonraki aşamalarda analiz süreçlerinde kaynak olarak kullanılacak olması nedeniyle, görüşmelerin detaylı bir şekilde not edilmesi ve sistematik bir şekilde bu notların arşivlenmesi gereklidir. Notlar, kurum, bölge, tarih gibi etiketlerle arşivlenir.
- Saha ziyaretleri sırasında fotoğraf çekilmesi de mevcut durumun tanımlanmasında oldukça önemlidir. Fotoğraf çekerken rıza alınmasına ve kişilerin yüzlerinin görünmesine dikkat edilmelidir. Fotoğraflar da görüşme notları gibi sistematik bir şekilde etiketlenerek arşivlenmelidir.
- Saha çalışmasında mümkün olduğunca farklı bölge ve kurum ziyaret edilerek, araştırma konusu farklı perspektiflerden anlaşılmasına çalışılmalıdır.
- Hazırlık aşamasında hazırlanan taslak mevcut durum haritası, saha çalışması boyunca görüşmelerin gerçekleştirildiği kurum ve aktörlerle paylaşılmalı, edinilen yeni bilgiler haritaya eklenmelidir.
- Gözlem, saha çalışmasında oldukça önemlidir. Ziyaretler sırasında görüşme yapılan alanlar gözlemlenerek dikkat çekici ve analiz sırasında faydalı olacağı düşünülen bilgiler notlara eklenmelidir. Örneğin, Ankara’da sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların durumunu anlamaya yönelik tamamlanan saha çalışmasında, ziyaret edilen sanayi bölgelerinde çocukların varlığı, güvenlik ve çalışma koşulları gibi faktörler gözlemlenmiş, bu bilgiler analizler sırasında kullanılmıştır.
- Saha çalışması, aynı zamanda yeni veri kaynaklarının ve yeni kurum bilgilerinin edinildiği yerdir. Saha ziyaretleri ve görüşmeler sırasında, araştırma konusuyla doğrudan ilgili farklı bölge ve kurum bilgileri de edinilmelidir. Bu yöntem kartopu yöntemi olarak isimlendirilmektedir. Görüşmeler esnasında araştırmaya katkı sağlayacak farklı kurumların ve bölgelerin öğrenilmesi ile saha araştırmasının kapsamının genişletilmesi önemlidir.

2 | İKİNCİ ADIM

Mevcut Durum Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu aşamada, mevcut durumun tespit edilmesine yönelik tamamlanan çalışmaların bir araya getirilmesi ve analiz edilmesi hedeflenmektedir. Böylece araştırma yapılan ilde, sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunu saptamaya yönelik tüm aşamalar tamamlanmış olacak ve mevcut durum raporunun yazılması aşamasına geçilebilecektir. Mevcut durum tespiti, sorunun sürekliliğine ilişkin yapısal sebepleri ve genel çerçeveyi ortaya koyarak, sorunun çözüme ulaşması için ihtiyaç alanlarını saptamayı ve ilgili süreçleri detaylandırmayı sağlayacaktır. Bu bağlamda, mevcut durum analizi, sorunun çözümünün tasarlanmasındaki ilk adımı oluşturmaktadır. Dolayısıyla tamamlanan saha çalışması sonrasında kapsamlı bir veri analizi ve değerlendirmenin yapılması oldukça önemlidir.

İhtiyaçlar 	Masabaşı araştırması bilgi notu, saha çalışması notları, kurumlardan talep edilen veriler, saha çalışmasında elde edilen dokümanlar, raporlar, broşürler ve fotoğraflar
Süre 	5-10 gün.
Çıktı 	Mevcut durum raporu, mevcut durum haritası

2.1. Veri Analizi

Veri analizi ve verilerin değerlendirilmesi aşamaları, mevcut durumun tespiti için yapılan tüm çalışmaları kapsamaktadır. Bunun için önceki aşamalarda uygulanan veri toplama yöntemleri ayrı ayrı ele alınarak her bir yöntem için ayrı bir analiz çalışması yapılmalı, ardından tüm bu çalışmaların bir araya getirilmesi ile mevcut durum raporu yazılmalıdır.

2.1.1. Kurumsal Kayıtların Analizi

Mevcut durumun tespiti için kurumlardan doğrudan talep edilen veriler önemli bir kaynak alanını oluşturmaktadır. Önceki aşamalarda açıklandığı gibi kurumlara yönelik hazırlanan resmî yazılar aracılığı ile veri talebinde bulunmak, çalışmanın kapsamı bakımından önem taşımaktadır. Mevcut durum, kurumlardan talep edilen resmi veriler ve saha çalışmasında elde edilen verilerle birlikte değerlendirilerek saptanmalıdır. Böylece masabaşı çalışması ve saha çalış-

masından hareketle ortaya konan bulgular, resmi verilerle desteklenebilir ve araştırma bulgularının sağlaması yapılabilir. Resmi veriler aynı zamanda araştırma bulgularının güvenilirliğini pekiştirecektir. Dolayısıyla resmi yazılar ile elde edilen verilerin de görüşmeler için yapılan analiz çalışması ile benzer şekilde analiz edilmesi ve görüşme bulgularını destekleyecek şekilde mevcut durum raporuna eklenmesi önemlidir. Kurumlardan elde edilen veriler, görüşmelerden elde edilen verileri destekleyecek bir biçimde kullanılmalıdır.

Örnek 1: İl düzeyinde sanayi sektöründeki çocuk işçiliğinin, tekstil ve mobilya imalatı alanlarında yoğunlaştığı bilgisi, MEB'in meslek liseleri ve MEM'lerdeki çırak öğrenci sayıları ile karşılaştırılabilir. Bu karşılaştırma, hem sanayi sektöründeki çocuk işçiliğinin mevcut durumunu derinlemesine anlamaya yardımcı olacak, hem de görüşmelerin resmi verilerle desteklendiği bir değerlendirme yapılmasını sağlayacaktır.

Örnek 2: İl Nüfus Müdürlüğü'nden talep edilen 14-18 yaş çocuk nüfusu verisi ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden talep edilen eğitime katılım oranı, eğitim düzeyi ve alanlara göre öğrenci sayıları gibi verilerin birlikte değerlendirilmesi, kayıtsız bir şekilde çalışan çocuklara dair tahmini verilerin gerçekliğe en yakın şekilde ortaya konulmasını sağlayacaktır. Bu çapraz analiz yöntemleriyle, elde edilen veriler arasında çeşitli ilişkiler kurarak konunun mevcut durumunun derinlemesine anlaşılması hedeflenmektedir.

2.1.2. Saha Çalışması Verilerinin Analizi

Mevcut durum tespiti için önemli bir diğer aşamasını, tamamlanan saha çalışmasının analiz edilmesine yönelik çalışmalar oluşturmaktadır. Daha önceki bölümlerde saha çalışmasında tamamlanan görüşmelerin [toplantılar, çevrim içi görüşmeler vb.] sistematik bir şekilde arşivlenmesi gerektiğinden söz edilmişti. Burada arşivlenen görüşme notları, saha çalışması bulgularının değerlendirilmesinde kullanılan kaynaktır.

Saha çalışmasından elde edilen görüşme notları, kurumların paylaştığı veriler ve dokümanlar [raporlar, broşürler vb.] dikkatli bir şekilde incelenerek ve okunarak veri analizinin ikinci aşaması tamamlanmalıdır. Bu değerlendirme ile kurumların konu bağlamındaki rollerinin, faaliyetlerinin, deneyimlerinin ve aktardıkları verilerin bir araya getirilmesi hedeflenmektedir. Tüm bu dokümanların dikkatle incelenmesi ve belirli başlıklar altında sınıflandırılması sonucunda farklı kurum ve aktörlerden elde edilen verilerin aynı doküman üzerinden okunabilmesi ve değerlendirilmesi kolaylaşacaktır. Bir araya getirilen tüm veriler, sistematik bir şekilde gruplandırılarak neden sonuç ilişkisi içinde özetlenmelidir. Özetlenen verilerin, masabaşı çalışmasından da yararlanılarak güncel mevzuat, araştırmalar ve resmi verilerle desteklenmesiyle, konunun mevcut durumu ortaya çıkarılmalıdır.

Saha çalışması sırasında yapılan görüşmelerde kuruma / aktöre yöneltilen sorular, veri analizi sırasında bilgilerin sınıflandırılmasındaki temel başlıklar olarak kullanılabilir.

Örneğin, kuruma / aktöre yöneltilen “sektörünüzle ilgili çocuk işçiliği odağında çalışmalarınız bulunuyor mu?” sorusu, rolü olan kurum ve aktörlerin çocuk işçiliği alanındaki çalışmalarının mevcut durumunu ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla buna benzer sorular “konu bağlamındaki mekanizmalar / çalışmalar” gibi bir başlık altında sınıflandırılabilir.

Başka bir örnek olarak; “sektörünüzde hangi meslek kollarında çocuk işçiliği daha fazla görülüyor?” sorusu ile o sektördeki çocuk işçiliğinin yoğun görüldüğü mesleklerin neler olduğu bilgisine ulaşmak istenmektedir. Bu ve buna benzer sorular “çocukların yaptığı işler”, “çocuk işçiliğinin görüldüğü meslekler” gibi başlıklar altında sınıflandırılabilir.

Bu veriler, mevcut duruma ilişkin çerçevenin çizilmesinde kullanılacaktır. Bu nedenle veri toplama bölümünde oluşturulan sorular büyük önem taşımaktadır. Kurum ve aktörlere yöneltilen sorular, mevcut durumun kapsamı, amacı ve hedefi doğrultusunda hazırlanmalıdır. Kurum ve aktörlerin aynı sorulara verdikleri cevapların tümü konunun genel resmini vereceğinden tüm görüşme notlarının dikkatle incelenmesi ve oluşturulacak raporun tüm görüşmeleri kapsaması önemlidir.

2.1.3. Aktör Analizi

Araştırma konusu ile ilgili aktör ve kurumlar hem masabaşı çalışmasında hem de mevcut duruma yönelik yapılan diğer çalışmalarda tespit edilmiş, saha çalışmasında bu kurum ve aktörlerle görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmeler sonucunda elde edilen veriler bir araya getirilerek analizler tamamlanmıştır. Kurum ve aktörlerin çalışma konusu odağındaki rolleri, faaliyetleri, deneyimleri ve görüşmelerde aktardıkları diğer veriler üzerinden kurumların konu bağlamında nasıl bir konumda olduklarının (sorumluluk alanı, faaliyet sayısı, faaliyet sıklığı, diğer kurumlar ile ilişkisi vb.) anlaşılması da mümkün olacaktır. Kurum ve aktör analizi, tasarlanacak olan çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programında rolleri ve faaliyetleri belirlemede büyük önem taşımaktadır. Doğru faaliyetin doğru kuruma atanması, bu analizin en önemli hedeflerinden biridir.

Önceki aşamalarda ilgili kurum ve aktörlerin belirlenmesiyle oluşturulan ağ haritası, saha çalışması ve aktör analizi sonrasında yeni bilgilerin eklenmesiyle güncellenerek son haline getirilmelidir. Yani, daha önce oluşturulan kurum / aktör ağı haritası, görüşmelerden elde edilen verilerle birleştirilerek geliştirilmelidir. [Bkz. Grafik 2]

Tüm bu çalışmalar, konu bağlamında genel bir değerlendirmenin ortaya çıkarılması için de önemlidir. Tamamlanan analizler, konunun mevcut durumunun özetini içeren genel değerlendirmenin ve mevcut durum raporunun yazılmasında kolaylık sağlayacaktır.

2.2. Mevcut Durum Haritasının Hazırlanması

Mevcut durum haritası, tamamlanan çalışmanın bir özetini veren; konu hakkındaki özet verileri ildeki araştırma sahası üzerinde gösteren grafik, ikon ve görselleri kapsayan genel resmi ifade etmektedir. Böyle bir haritanın hazırlanması, araştırma konusunun somutlaştırılarak görsel hale getirilmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda, mevcut durumda tespit edilen ihtiyaç alanlarına yönelik planlanacak olan faaliyetlere ve bu faaliyetlerin oluşturulmasına bir alt zemin oluşturacaktır. Bu da konu bağlamında mevcut durumun daha iyi anlaşılmasını ve bunun üzerine çeşitli analizlerin, değerlendirmelerin yapılmasını kolaylaştıracaktır.

İpucu

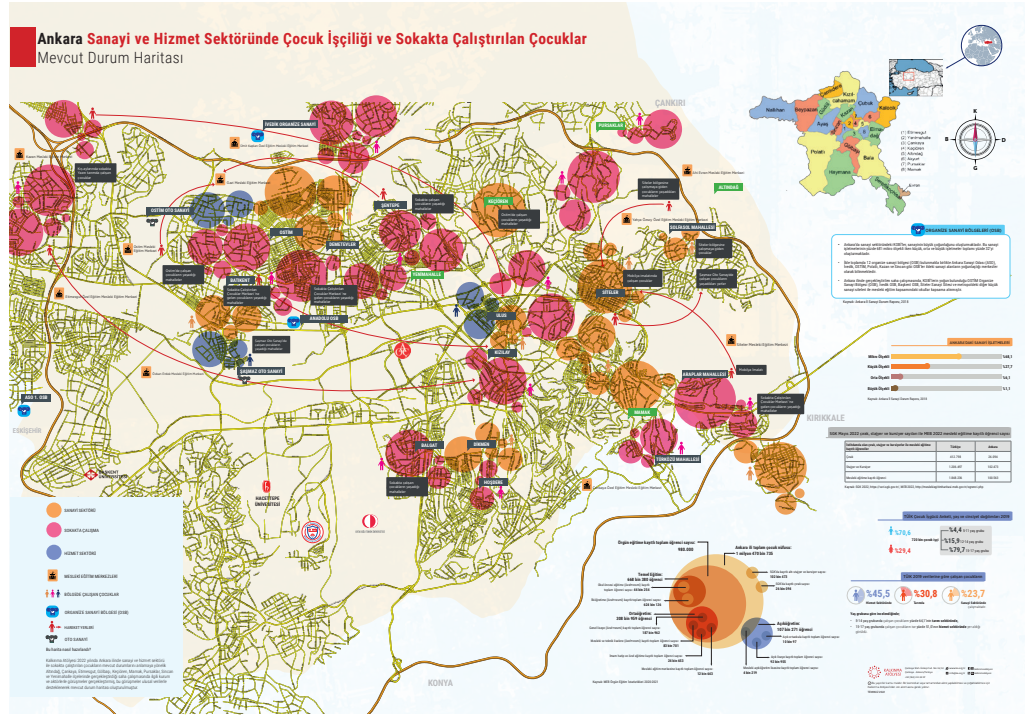
Detaylı bir il haritasına ulaşmak her zaman kolay olmayabilir. Böyle bir haritaya ulaşmak için belediyelerin İmar ve Şehircilik Dairesi ile iletişime geçilmelidir. Mahalli idarelerdeki yetkili kişilere doğrudan veya resmi bir yazı ile araştırma konusu ve talep edilen haritanın kullanım alanı açıklanarak, detaylı bir il haritası talep edilebilir.

Masabaşı çalışmasıyla elde edilen ilk verilerin harita üzerine eklenmesiyle oluşturulmaya başlanan mevcut durum haritası, ikinci adımda saha çalışmasından elde edilen verilerin de eklenmesi ile daha detaylı hale getirilmelidir. Bu aşamada mevcut durum haritasının, sahadaki verileri de yansıtacak kapsamda yeniden düzenlenmesiyle haritanın mevcut durumu açıklanabilmesi mümkün olacak ve harita, mevcut durum analizinin bir parçası haline gelecektir.

Mevcut durum haritası çalışmanın özet bilgisini içereceği için, harita üzerinde hangi bilgilerin verilmek istendiğine planlama aşamasında karar verilmelidir. Örneğin, hizmet ve sanayi sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik oluşturulan bir mevcut durum haritasında sektörler, sektörlerdeki meslekler, bu meslek gruplarının bulunduğu bölgeler, bölgelerdeki tahmini çocuk işçi verileri, bölgelerdeki mesleki ve teknik liseler, MEM'ler, meslek odaları gibi bilgiler gösterilebilir.

Hazırlık aşamasında yerel idarelerden talep edilen il haritasının vektörel bir formatta olması, harita üzerinde düzenleme yapabilmeyi sağlayan programlarla [Photoshop vb.] çalışılmasını kolaylaştıracaktır. Mevcut durum haritasının oluşturulması için tasarım programlarının en az birine hakim olan bir kişinin çalışma ekibinde yer alması önemlidir.

Harita 2: Ankara’da Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar Saha Çalışması Örnek Haritası

2.3. Mevcut Durum Raporu Hazırlama

Mevcut durum tespiti, çocuk işçiliğinin il düzeyinde güncel durumunu ortaya koymaya yönelik yapılan çalışmaların tamamını kapsamaktadır. Mevcut duruma ilişkin bilgilere, farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla elde edilen verilerin sentezlenmesi sonucunda ulaşılmaktadır. Bu aşamada, şimdiye kadar tamamlanan tüm çalışmalar ışığında elde edilen veriler bir araya getirilerek kapsamlı bir analiz yapılmalı ve araştırma probleminin detaylı bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak olan mevcut durum raporu yazılmalıdır. Mevcut durumun tespiti, etkili bir uygulama programı oluşturmak için zorunluluktur. Böylece uygulama programının mevcut durumla tespit edilen ihtiyaç alanları üzerine inşa edilebilmesi mümkün olacaktır.

Mevcut durum raporunun yazılması süreci tespit çalışması için tamamlanan tüm çalışmaları kapsamaktadır. Raporun yazılması için öncelikli olarak araştırma konusunu tüm boyutlarıyla ele alacak olan bir çerçevenin; raporun ana hatlarını gösteren bir taslağın çıkarılması oldukça önemlidir. Bu çerçeve, araştırma konusunu farklı yönleriyle ele alacak olan ana ve ara başlıkları ifade etmektedir. Raporun yazımı, önceden belirlenen bu başlıkların içeriklerinin hazırlanmasıyla daha hızlı ve kontrollü bir şekilde tamamlanabilir. Mevcut durum raporunun araştırmanın amaç, hedef ve kapsamı ile ilişkili olacak şekilde, çalışmanın tüm verilerini ve bulgularını kapsayarak hazırlanması ve kendi içinde tutarlı olması önemlidir.

Ankara ilinde sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik tamamlanan mevcut durum tespiti araştırmasında ortaya konan çerçeve aşağıdaki gibidir:

Belge 4: Mevcut durum raporu çerçevesi

1. ARKA PLAN

- 1.1. Tarihsel Süreç
- 1.2. Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede İlgili Aktörler
- 1.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocukların Kapsamı; Çocukların Çalıştığı Alanlar ve Çalışma Statüleri
 - 1.3.1. Mesleki Eğitim Kapsamındaki Çocuklar
 - 1.3.2. Mesleki Eğitim Dışında Kayıtlı Çalışan Çocuklar
 - 1.3.3. Kayıtsız Çalışan Çocuklar

2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ MEVCUT DURUM

- 2.1. Ankara İlinde Çocuk İşçiliği Mevcut Durumu
 - 2.1.1. Çalışmanın Kapsamı
 - 2.1.2. Çocukların Çalıştığı Alanlar
 - 2.1.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocukların Çalışma Statüleri

3. GENEL DEĞERLENDİRME

- 3.1. Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları ve Riskleri
- 3.2. Çalışan Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Risk Değerlendirmesi
- 3.3. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine ve Çalışan Çocukların Korunmasına Yönelik İl Düzeyinde Rol ve Sorumluluğu Olan Kurumlar
- 3.4. Genel Değerlendirme ve Mevcut Durum Haritası

4. ANKARA'DA SANAYİ ve HİZMET SEKTÖRÜNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ile SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR İÇİN ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE UYGULAMA PROGRAMI

- 4.1. Uygulama Programı Amaç ve Hedefleri
- 4.2. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklara İçin Mücadele Uygulama Programı Faaliyet Tablosu
- 4.3. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı'nın İzlenmesi ve Değerlendirilmesi

Kaynakça

Tanımlar ve Kavramlar

2.3.1. Arka Plan Bilgisi

Mevcut durum raporunun önemli bir bölümünü, konu bağlamında tamamlanmış çalışmaları kapsayarak araştırma konusunu farklı boyutlarıyla ele almayı sağlayan arkaplan bilgisi oluşturur. Bu bölüm raporun başlangıcında yer almalıdır ve araştırma konusunun genel tanımını içermelidir. Böylece araştırma konusunun tanımını ve kapsamını giriş kısmında ortaya koymak ve il düzeyindeki mevcut durumu anlatan rapor için bir başlangıç oluşturmak mümkün olacaktır. Arka plan bilgisi masabaşı çalışmasının her iki aşamasını da kapsamalı; konunun tanımının yanında tarihsel sürecini, konu bağlamındaki ilgili aktörleri ve ilgili mevzuatı da içermelidir.

2.3.2. Bulguların Değerlendirilmesi

Bulguların değerlendirilmesi, mevcut durum raporunun gövdesinin oluşturulduğu, tespit çalışması boyunca toplanan verilerin analiz edildiği bölümü ifade etmektedir. Bu bölümde tespit çalışması sürecindeki tüm adımlar dikkate alınmalıdır. Masabaşı çalışması verileri, saha çalışması verileri ve kurumsal kayıtlar gibi farklı verilerin bir araya getirilerek derlenmesi ve bu verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek raporun gövde kısmı oluşturulmalıdır. Raporun bu bölümü, il düzeyinde mevcut duruma dair tüm bulguların ele alındığı, bu bulguların kurumsal kayıtlarla desteklendiği, konunun kapsamlı bir şekilde anlatıldığı bölümdür. Verilerin bir arada derlenmesi ve analiz edilmesi bir yöntemi ifade etmektedir. Veri derleme ve analiz yönteminin nasıl yapıldığı, Verilerin Analizi Bölümünde ele alınmaktadır.

2.3.3. Değerlendirme ve Sonuç

Mevcut durum raporunun giriş ve gövde kısımlarında kapsamlı bir şekilde ele alınan araştırma konusunun değerlendirmesinin ve bu değerlendirme kapsamında yapılan çeşitli çıkarımların yer aldığı bölüm, raporun sonuç bölümünü ifade etmektedir. Değerlendirme ve sonuç bölümünün kapsamlı bir şekilde ele alınması ve bulguların doğru bir şekilde değerlendirilmesi, mevcut durum raporunun gövde bölümünde yer alan veri derleme aşamasının eksiksiz yapılmasıyla mümkündür. Dolayısıyla araştırma konusunun il bazındaki mevcut durumunun eksiksiz bir şekilde ifade edilmesi için verilerin doğru bir şekilde derlenmesi ve bulguların doğru bir şekilde değerlendirilmesi gereklidir.

Değerlendirme ve sonuç bölümü aynı zamanda çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının hazırlanması aşamasında ortaya konacak olan ihtiyaç alanlarının belirlendiği bölümdür. Dolayısıyla, çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının oluşturulması aşamasında bu bölümde tespit edilen ihtiyaç alanları üzerinden bu ihtiyaçların giderilmesi ve iyileştirilmesi için faaliyetler planlanmalıdır. Faaliyetler, belirlenen aktör ve kurumların çalışma alanları ile ilişkili, zaman çizelgesi ile uyumlu ve mücadele programının amaç ve kapsamıyla örtüşecek şekilde planlanmalıdır.

3 | ÜÇÜNCÜ ADIM

Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programının Hazırlanması

Üçüncü adım, çalışmanın nihai amacının gerçekleştirileceği aşamadır. Bu aşamada çalışma konusunun arka planını içeren bir tarihsel süreç, mevcut durum ve buna dair analizler, mevcut durum haritası, ilgili aktör ve kurumlar, bu aktör ve kurumların ilişki ağları gibi daha önceki adımlarda tamamlanmış olan çalışmalar, etkili bir çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının hazırlanmasında başvurulacak kaynaklar olarak kullanılacaktır. Bu kaynakların gözden geçirilmesiyle çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının amacı, hedefi, kapsamının belirlenmesi ve bu genel çerçeve doğrultusunda hangi faaliyetlerin gerçekleştirileceğine dair zaman planlamasının yapılması hedeflenmektedir.

İhtiyaçlar 	Araştırma mevcut durum raporu, mevcut durum haritası, aktör ve kurum ağ haritası
Süre 	3-5 gün
Çıktı 	Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar için mücadele uygulama programı

3.1. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı

Çocuk işçiliği; çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltken, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalıştırılmaları olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir ifade ile çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler, okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini aksatmalarına veya okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler ve çocukların okula devam ederken uzun süren ve ağır işlerde çalıştırılmaları “çocuk işçiliği” kavramı altında değerlendirilmektedir.

Türkiye’de çocuk işçiliğini ilgilendiren uluslararası mevzuat esas olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sözleşmeleri ve tavsiye kararları ile Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve diğer ilgili sözleşmelerden ve belgelerden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından imzala-

nan bu sözleşmeler bağlayıcı nitelikte iken, hazırlanan tavsiye kararları da politika geliştirme, yasama ve uygulama konularında yol gösterici niteliktedir.² Ulusal mevzuata³ göre, Türkiye’de 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. 15-18 yaş arasındaki çocuklar ise sadece eğitimlerine engel olmayacak, sağlık ve güvenliklerinin tam olarak güvence altına alındığı işlerde çalışabilirler. Türkiye’deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri *sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma* olarak belirlenmiştir.

Dünyada 63 milyonu kız, 97 milyonu erkek olmak üzere toplam 160 milyon çocuk, diğer bir deyişle her 10 çocuktan biri, halihazırda çocuk işçi olarak çalışmaktadır.⁴ TÜİK tarafından 2019 yılının IV. çeyreğinde [Ekim-Kasım-Aralık] *Hanehalkı İşgücü Araştırması* ile birlikte 5-17 yaş grubundaki çocuklara uygulanan “Çocuk İşgücü Araştırması” sonuçlarına göre, Türkiye’de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bindir. Uluslararası alanda ve ulusal düzeyde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik 1992 yılından bu yana gerçekleştirilen yasal mevzuatın güçlendirilmesi, politika ve programların geliştirilmesi çalışmaları ile bu kapsamdaki diğer uygulamalara rağmen, Türkiye’de çocuk işçiliği sorunu varlığını sürdürmektedir. Çocuk işçiliği ile mücadele hükümetlerin, kamunun, sivil toplum örgütlerinin, özel sektörün ve akademinin bir görevi olmakla birlikte doğrudan toplumdaki herkesin sorumluluğundadır. Ülkelerin kalkınma stratejilerinde başarılı olmaları ve sosyal-ekonomik açıdan güçlenmeleri için çocuk işçiliği ile etkili mücadele politikaları uygulanmalıdır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin farklı sektörlerdeki mevcut durumunu ele alan mücadele programlarının geliştirilmesi ve bunların uygulanması oldukça önemlidir.

Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik oluşturulan uygulama programı, söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliği boyutlarının anlaşılması ve bunun devamında ihtiyaç alanlarının belirlenmesi ile oluşturulmalıdır. Bu rehber, konu bağlamında mevcut durumun anlaşılması, ihtiyaç alanlarının tespit edilmesi, buna yönelik kapsamlı çözümlerin geliştirilmesi ve bunların uygulanmasında rollerin ve sorumlulukların tanımlanması çalışmalarına kaynaklık etmek amacıyla hazırlanmıştır. Etkili bir uygulama programı, zamanın ve kaynakların etkili kullanılmasından, uygulanabilir faaliyetlerin belirlenmesine ve hedeflerin gerçekleştirilmesine kadar tüm aşamaları dikkate alan kapsamlı bir amaç doğrultusunda hazırlanmalıdır.

² T.C. Anayasası’nın 90. maddesinin 5. fıkrasına göre, “usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir”.

³ 4857 sayılı İş Kanunu, md.5

⁴ ILO, UNICEF, Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf [E.T. 29 Mayıs 2022]

3.2. Uygulama Programı Amaç, Hedef ve Kapsamının Belirlenmesi

İl düzeyinde hazırlanacak olan çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının amacı, ilk olarak çocuk işçiliğinin farklı sektörlerdeki durumunu anlamak olmalıdır. Problemin mevcut durumunun ortaya konulmasıyla konu bağlamındaki öncelikli ihtiyaç alanlarının saptanması ve bu ihtiyaç alanlarının nasıl iyileştirilebileceği, çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının önemli hedefleri arasında yer almalıdır. Uygulama programının temel hedefi, mevzuat kapsamında çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çocuk korumaya yönelik yasal mevzuatın güçlendirilmesi ve en genel kapsamda çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasıdır.

Bu bağlamda, mevcut durumda tespit edilen ihtiyaç alanların iyileştirilmesine yönelik çeşitli alt hedefler de belirlenmelidir. Bu hedefler, çocukların iyi olma hallerine doğrudan katkı sağlayacak, eğitim, sağlık, beslenme, sosyal ve psikolojik destekleri içermelidir. Bununla birlikte çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik yerel politikaların ve uygulamaların güçlendirilmesi ve toplumsal alanda farkındalığın artırılmasını hedefleyen lobicilik ve savunuculuk faaliyetleri de programa dahil edilmelidir.

Çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının amaç, hedef ve kapsamı il bazında tamamlanan saha çalışmalarından elde edilen bulgularla oluşturulmalıdır. Saha çalışması, çocuk işçiliğinin söz konusu sektörlerde ve il bazında durumunu özetleyen, ihtiyaçları, müdahale alanlarını ve mevcut sistemde artık işlemeyen veya güçlendirilmesi gereken uygulamaları vurgulayan ve bu sayede genel resmi ortaya koymayı sağlayan bulgular sunmaktadır. Oluşturulan mücadele programı, bu bulgular ışığında geliştirilmelidir.

3.3. Uygulama Programının Faaliyetlerinin Oluşturulması

Program faaliyetleri, mevcut durum tespiti aşamasında ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesi ile ve programın amaç, hedef ve kapsamı doğrultusunda oluşturulmalıdır. Bu aşamada, mevcut durumda ortaya çıkan ihtiyaç alanlarının doğru bir şekilde saptanması oldukça önemlidir. İhtiyaç alanlarının saptanması için bazı sorular geliştirilmeli ve bu soruların cevapları araştırma içerisinde aranmalıdır. Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar için mücadele programı kapsamında, mevcut durumu anlayabilmek için şu sorular yöneltmiştir.

- 1 İl düzeyinde ve sektörel bazda çalışan çocuklara dair mevcut veriler nelerdir?
- 2 Sektörel bazda çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü meslekler nelerdir?
- 3 İl düzeyinde ve sektörel bazda, çocuk işçiliğinin yoğunlaştığı bölgeler nerelerdir?
- 4 İl düzeyinde ve sektörel bazda çalışan çocukların çalışma koşulları nelerdir?
- 5 İlgili mevzuat kapsamında çalışan çocukların, çalışma koşulları nelerdir?

- 6 Çalışan çocukların çalışma koşullarındaki sorunlar ve riskler hangi başlıklar altında toplanabilir?
- 7 Çalışan çocuklarla doğrudan ve dolaylı ilişkili olan aktörler kimlerdir?
- 8 Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik mevcut mekanizmalar nelerdir?
- 9 Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik mevcut mekanizmalardaki aktörlerin rolleri, sorumluluk alanları nelerdir ve aktörler birbirleriyle nasıl ilişkilenebilmektedirler?

Bu sorular, il düzeyinde ve sektörel bazda çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik oluşturulacak programın bileşenlerinin ve faaliyetlerinin odaklanması gereken başlıkları ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu soruların cevapları, doğrudan çocuk işçiliği ile mücadeleyi hedefleyen çeşitli faaliyetlerin ortaya konulmasında önemli rol oynamaktadır.

Çocuk işçiliği ile il düzeyinde mücadeleyi belirli bir program çerçevesinde ilerletmek, hem sektörel bazda detaylı ve en güncel mevcut durum verilerine hakim olmak hem de faaliyetleri bu güncel çerçeve ışığında odaklı bir şekilde belirlemek için oldukça önemlidir. Bu anlamda, rehberde belirtilen ve açıklanan aşamalar, mevcut durumu derinlemesine anlamak için yürütülmesi gereken başlıca çalışmaları ifade etmektedir.

Rehber takip edilirken; temel amacın il düzeyinde çocuk işçiliğinin mevcut durumunun anlaşılması, bu kapsamda temel ihtiyaç alanlarının tespit edilmesi, bu tespitlere yönelik iyileştirici faaliyetlerin geliştirilmesi olduğu dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte, il özelinde uygulanmasının faydalı olacağı düşünülen tüm yöntemler sürece dahil edilmelidir.

3.4. Uygulama Programı Özet Tablosunun Oluşturulması

Uygulama programının özet tablosunun oluşturulması, programın oluşturulmasına yönelik atılan önemli bir adımdır. Özet tablo, uygulama programının her bir faaliyetinin mevcut durumda saptanan ihtiyaç alanları ile ilişkisini ve hangi kurum ve aktörler tarafından ne zaman gerçekleştirileceğini gösteren bir tabloyu ifade etmektedir. Bu tablo, oluşturulan programın uygulanması için geliştirilen bir harita gibi tasarlanmalıdır ve tablo üzerinden takip edilmelidir. Aşağıda, proje kapsamında oluşturulan uygulama programı tablosu, örnek olarak verilmiştir.

Tablo 3: Ankara ilinde Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklara İçin Mücadele Uygulama Programı Faaliyetleri

Hedefler		Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman
MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM	Eğitime katılım ve devamlılık	Eğitime kaydın/katılımın ötesinde bunun etkililiğine yönelik takip mekanizmalarının oluşturulması. • Mezuniyet oranlarının ve eğitime katılımın takip edildiği, bu verilerin birlikte ele alınmasıyla buna yönelik çocuk odaklı faaliyetlerin birlikte uygulanması. • Bireysel izlemenin planlanması ve yapılması. • Rehber öğretmenler ile ASH uzmanları arasındaki işbirliğinin artırılması.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı • Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü • Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığı • İl Millî Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	2023-2025
		Eğitime devam etmeyen çocukların ilgi alanları dikkate alınarak, mesleki eğitime yönlendirilmesi. • Uygulanan aile ziyaretleri programların tüm çocukları kapsayacak bir şekilde genişletilmesi.		2023-2025
	Yaygın öğretimin takibi	Örgün öğretimden yaygın öğretime geçmiş çocukların izlenmesine yönelik var olan mekanizmaların güçlendirilmesi ve yeni mekanizmaların oluşturulması. • Rehber öğretmenler ile ASH uzmanları arasındaki işbirliğinin artırılması.	Millî Eğitim Bakanlığı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı • Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü • Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	2023-2025
	Mesleki eğitimin niteliğinin artırılması	MEM programı kapsamında işbaşı eğitimi alan çocukların teorik eğitim için okullarda bulundukları gün sayısının artırılması. [1 gün yerine 2-3 gün] Bunun gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için; • İşveren tutumlarını değiştirecek bilinçlendirme kampanyalarının yürütülmesi, • MEB sınıf ve öğretmen kapasitelerinin artırılması.	Millî Eğitim Bakanlığı • İl Millî Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024

MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM		Özellikle MEM'lerdeki proje okullarının eğitimin niteliği, altyapının daha elverişli olması ve işbaşı eğitim saat- lerinin çocuklar için daha uygun olması nedeniyle bu okulların sayılarının artırılması.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları • Bölge Kalkınma Ajansı	2023-2025
	Mesleki eğitimin niteliğinin arttırılması	Mesleki eğitim kapsamındaki okullarda öğretmen sayılarının öğrenci sayıları ile orantılı olacak şekilde arttırılması. • Özellikle rehber öğretmenlerin sayıca yetersiz old- uğu ve hiç olmadığı okullarda, rehber öğretmenlerin istihdam edilmesinin sağlanması. • Koordinatör öğretmen sayılarının artırılması.	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024
		Çırak öğrenciler ile stajyer öğrencilerin işyerinde düzenli bir şekilde izlenmesi ve bu alandaki denetimlerin arttırıl- ması mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi.	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2025
		Çocukların mesleki eğitime başlamasından önce beceri ve ilgi alanlarının belirlenmesine yönelik programların daha etkin uygulanması ve mesleki tanıtım faaliyetlerin- in kapsamının geliştirilmesi.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları • Bölge Kalkınma Ajansı	2023-2025
	Mesleki eğitim kurumlarının fiziksel kapasitesinin güçlendiril- mesi	Mesleki eğitim kapsamındaki okulların çocuğun sosyal ve kültürel gelişimini destekleyecek biçimde yeniden tasarlanması. • Çocukların okulda vakit geçirmelerini sağlayacak kütüphane, sosyal alanlar, oyun alanları vb alanların oluşturulması.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları	2023-2024

MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM				
Hedefler	Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman	
Mesleki eğitim kurumlarının fiziksel kapasitesinin güçlendirilmesi	Mesleki eğitim programlarının yaş gruplarına göre ayrıştırılması. Dersliklerin, hatta mümkünse okulların 14-18 yaş grubu, 18-24 ve 24 ve üstü yaş grubuna yönelik il düzeyinde güncellenmesi	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Millî Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024	
Kurumların kapasitesinin güçlendirilmesi	Mesleki eğitim kapsamındaki öğretmenlerin çocuk hakları, çocuk koruma, çocuk işçiliği gibi konularda kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik eğitimlerin planlanması. Özellikle rehber öğretmenlerin çocuk işçiliği konusunda farkındalığının artırılması	• Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025	
	Usta öğreticiler ve koordinatör öğretmenler arasında bilgi alışverişinin sağlanması buna yönelik platformların-mekanizmaların oluşturulması	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Millî Eğitim Müdürlükleri • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2025	
Ailelerin farkındalığının artırılması	Mesleki eğitim kapsamında ailelere yönelik tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve ailelerin mesleki eğitime karşı önyargılarının değiştirilmesi.	• Mesleki Eğitim Kurumları • ASHB il müdürlüğü • İl Millî Eğitim Müdürlüğü • Sivil toplum Kuruluşları	2023-2025	
	Öğretmenlerin, işletme sahiplerinin ve çocuk koruma alanında çalışan kamu kurumlarının ihmali ve istismar konusunda farkındalığını artıracak eğitimlerin planlanması ve uygulanması.	• Mesleki Eğitim Kurumları • ASHB il müdürlüğü • İl Millî Eğitim Müdürlüğü • Sivil toplum Kuruluşları	2023-2025	
İhmal ve istismarın önlenmesi	Mesleki eğitim kurumlarında çırak öğrenciler ve stajyerlerin eğitim gördüğü işletmelerde çocuk hakları, ihmal ve istismar gibi konularda eğitimlerin verilmesi.	• Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025	
	Mesleki eğitim kapsamındaki çocukların ailelerine çalışma ortamlarındaki risklerin neler olduğuna dair eğitimlerin, bilgilendirme çalışmalarının planlanması ve uygulanması.	• Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025	

MÜDAHALE ALANI 2: ÇOCUK KORUMA VE DENETİM	İl düzeyindeki faaliyetlerin etkinliğinin artırılması	Çocuk işçiliğinin il istihdam kurullarında kalıcı gündem konularından biri haline getirilmesi ve takibinin yapılabilmesi için somut izleme sistemlerinin oluşturulması.	- Valilik ve ilgili kamu kurumlarının il müdürlükleri - SGK - İŞKUR	2023-2024
		İl düzeyinde örgütlenmiş olan SGK denetmenlerinin yapılan denetimlerde saptana kayıt dışı 18 Yaş altı çocukların, iş müfettişlerine bildirilmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması.	- ÇSGB - SGK - Sendikalar	2023-2024
		Kapsamı sadece sokakta çalıştırılan çocuklar ile sınırlandırılmış izleme, denetleme ve destek mekanizmaların oluşturulması.	- Valilik - Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü - İl Emniyet Müdürlüğü - Yerel yönetimler - Belediyeler ve Zabıta	2023-2024
	Denetim ve izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi	ÇSGB birimleri arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi SGK denetmenleri ile iş müfettişleri arasındaki işbirliğinin artırılması	- Sivil toplum kuruluşları - Meslek örgütleri - Sendikalar	2023-2025
MÜDAHALE ALANI 3: ÇALIŞMA ORTAMI		Meslek örgütleri, sendikalar, işveren örgütleri kapsamında çocuk işçiliğinin denetlenmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması ve güçlendirilmesi.	- ÇSGB - İŞKUR İl Müdürlüğü - Sivil toplum kuruluşları - Meslek örgütleri - Sendikalar	
		Çocuk işçiliğine yönelik yaptırım ve cezaların kapsamının genişletilmesi ve uygulamaların artırılması.	- ÇSGB - İŞKUR İl Müdürlüğü	
		Orta ve uzun vadede KOBİ'lerin çocukların gereksinimlerinin dikkate alarak iş sağlığı güvenliği koşullarını sağlayacak şekilde işyerlerinin yenilenmesinin sağlanması	- Mesleki Eğitim Kurumları - İŞKUR İl Müdürlüğü - Meslek Kurumları - Sivil Toplum Kuruluşları - Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı - KOSGEB	2023-2025
	Çalışma ortamında altyapının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi	İşletmelere yönelik, İSG ve çocuk dostu ortam koşullarını sağlayabilmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi.	- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı - İŞKUR İl Müdürlüğü - İl Sanayi ve Ticaret Odası - Bölge Kalkınma Ajansı	2024
		Beş farklı meslek grubunda çocuklar için güvenli çalışma ortamlarının [altyapı, ücret, çalışma saatleri, izin vb.] oluşturulması amacıyla pilot uygulamaların yapılması. Uygulanan pilot çalışmaların belgelendirilmesi, modellenmesi ve yaygınlaştırılması. [mobilya, ayakkabı imalatı, oto tamir, kuaför-berber, lokanta vb]	- Meslek ve İşveren Örgütleri - Usta öğreticiler - İşyeri sahipleri	2023-2025

Hedefler		Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman
MÜDAHALE ALANI 4: SOSYO-EKONOMİK DESTEK	Sosyal inceleme, mevcut durum tespiti çalışmaları.	Çocuk işçi olma riski fazla, eğitime devam edemeyen çocuklara yönelik aile sosyal incelemelerinin önceliklendirilmesi ve artırılması. Sosyal incelemeler sonucunda müdahale alanlarının belirlenmesi ve iyileştirici müdahalelerin planlanması.	- Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü - İŞKUR İl Müdürlüğü / ÇİMB - SGK İl Müdürlüğü - Milli Eğitim Bakanlığı	2023-2025
		Çocuğun gelirin ailenin toplam geliri içerisindeki oranının belirlenmesi. Çocuk işçiliğinden vazgeçme maliyetlerinin hesaplanması ve buna yönelik bir ekonomik desteklerin planlanması.	- Milli Eğitim Bakanlığı - Sivil Toplum Kuruluşları - Meslek Örgütleri - Akademi	
	Sosyal yardımların artırılması	Geliri yetersiz ailelerdeki çocuklara yönelik sosyal yardım kaynaklarının artırılması ve bu alandaki kamu finansman ihtiyacını tespit edecek araştırmaların yapılması.	- Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü - İŞKUR İl Müdürlüğü / ÇİMB - Akademi	2023-2025
MÜDAHALE ALANI 5: ÖZEL SEKTÖR		Usta öğreticilere, mesleki eğitim kapsamındaki uygulamalarının standartlaştırılması konularında kapasite güçlendirici eğitimlerin düzenlenmesi.	- İl Milli Eğitim Müdürlüğü - Mesleki Eğitim Kurumları - Meslek Örgütleri / Odalar - Sivil Toplum Kuruluşları - Milli Eğitim Bakanlığı	2023-2025
	Farkındalığın artırılması çalışmaları	İşverenler ve usta öğreticiler için çocuk gelişimi ve pedagojisi kapsamında çocuklarla iletişim konusunda eğitimlerin planlanması ve uygulaması	- Sivil Toplum Kuruluşları - Meslek ve İşveren Örgütleri	2023-2025
		İşverenlerin çırak öğrencilerin çalışma koşulları ve sahip oldukları haklar kapsamında bilgilendirilmesi ve kapasitelerinin geliştirilmesi [saatler, ücret, çalışma koşulları vb.]	- Sivil Toplum Kuruluşları - Meslek ve İşveren Örgütleri	2023-2025
MÜDAHALE ALANI 5: ÖZEL SEKTÖR		Meslek örgütlerinin çocuk işçiliği, mesleki eğitim, takip, denetleme, analiz gibi konularda kapasitelerini güçlendirecek eğitimlerin planlanması.	- Meslek odaları - Sivil Toplum Kuruluşları - Akademi kuruluşları	2023-2025
	Kapasite-tesinin ve Hizmet sunumunun artırılması	İşletmelerin sorumlu iş davranışları konularında dünyada yaşanan gelişmeler bağlamında bilgilendirilmesine yönelik eğitim programlarının planlanması.	- Sivil Toplum Kuruluşları - Akademi	2023-2025
		Çocuklara uygun çalışma ortamları sağlayan iyi örneklerin tespit edilmesi ve yaygınlaştırılması.	- Mesleki Eğitim Kurumları - İŞKUR İl Müdürlüğü - Meslek Kurumları - Sivil Toplum Kuruluşları	2023-2025

4 | DÖRDÜNCÜ ADIM

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi

Tamamlanan mevcut durum tespiti ve raporu sonucunda ortaya çıkarılan ihtiyaç alanları odağında hazırlanan çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve etkili bir şekilde uygulanması için, programın izlenmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. İzleme ve değerlendirme genel olarak; proje ve programlardaki uygulanan ve tamamlanan çalışmaların takibi ve bu bağlamda yapılanlara bir değer biçilmesi süreci anlamına gelmektedir. İzleme ve değerlendirme birbirleri ile bağlantılı iki ayrı süreçtir.

İzleme; program faaliyetlerinin periyodik olarak raporlanması, saha ziyaretleri, faydalanıcılarla toplantılar ve görüşmeler gibi çeşitli yöntemleri kapsayan bir süreçtir. İzleme faaliyetlerindeki temel kategoriler şu şekilde özetlenebilir:

- Programın hedefleri ve amaçları kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler
- Faaliyetlerin hedef ve amaçlarla örtüşmesi
- Faaliyetlerin zaman planı ile örtüşmesi
- Çıktıların hedeflerle örtüşmesi
- Maliyet ve harcamalar

Değerlendirme; mücadele uygulama programının gelişimi sistematik ve objektif olarak gözden geçirme amacını güden bir çalışmadır. Değerlendirme birçok zaman sürecinde değişik kapsam ve derinlikte yapılabilen bir durum analizidir. Doğru bir değerlendirme için, mevcut proje etkilerinin daha önceden belirlenmiş planlarla karşılaştırılması gereklidir. Uygulama programı kapsamında yapılmak üzere belirlenmiş faaliyetlere, o ana kadar gerçekleştirilmiş faaliyetlere ve bunların nasıl gerçekleştirildiğine bakarak, sonuçlara ulaşılır. İzleme ve değerlendirme hem program yürütücüleri hem de program yürütücüleri haricinde üçüncü bağımsız bir kurum tarafından gerçekleştirilmelidir. Böylece hem program ekibinin yürütülen program üzerindeki denetimi sürdürülmüş hem de programın bağımsız bir göz tarafından değerlendirilmesi sağlanmış olur.

İhtiyaçlar 	Araştırma mevcut durum raporu, mevcut durum haritası, aktör ve kurum ağ haritası, çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programı
Süre 	Proje süreci boyunca çeşitli zaman dilimleri
Çıktı 	Uygulama programı izleme ve değerlendirme planı, izleme ve değerlendirme raporları

Tablo 4: Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Mücadele Uygulama Programı İzleme ve Değerlendirme Planı

Dönem	Faaliyet	Hedef Grup	Yöntem	Çıktı
1. Ara Dönem (9. ay) 2023	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	1. Ara dönem değerlendirme raporu
2. Ara Dönem (18. ay) 2023	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	2. Ara dönem değerlendirme raporu
3. Ara Dönem (27. ay) 2024	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1. ve 2. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	3. Ara dönem değerlendirme raporu
Final Dönem (36. ay) 2025	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1., 2. ve 3. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	Final dönem değerlendirme raporu

TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Açık kaynak: Bir verinin görüntülenebilir hâlinin, web siteleri veya basılı materyaller üzerinden kamuya paylaşıyor olmasıdır.

Anahtar kelime: İnternet kullanıcılarının aradıkları sayfa, bilgi veya ürüne erişebilmek için arama motorlarında kullandıkları kelimelerdir.

Aktör ağ haritası: Aktörler arası ilişkileri ortaya çıkaran haritalardır.

Arşivleme: Kurumların, gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri sonucunda oluşturulan idari, hukuksal, kurumsal değeri olan ya da tekrar kullanılmak üzere üretilen her türlü görsel, yazılı verilerin uzun süreli muhafaza edilmesidir.

Çevrim içi: Bilgisayar sisteminde sunucuya bağlı ve çalışır durumda olma halidir.

Çocuk: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve Türkiye Cumhuriyeti kanunları uyarınca 18 yaş altı tüm bireyleri tanımlamaktadır.

Çocuk işçiliği: Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre çocuk işçiliği, “*çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesi*” olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “*çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş*” olarak tanımlamıştır. Ulusal mevzuatta ise çocuk işçiliğinin tanımı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 4. maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre; “*çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini (ilk ve ortaokul) tamamlamış kişi, genç işçi de 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi*” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, aynı maddede hafif işin tanımı yapılmış olup, çocuk ve genç işçilerin, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği hükmüne bağlanmıştır.

Çocuk işçiliği ile Mücadele Birimi: Cumhurbaşkanlığının ikinci 100 günlük eylem planı çerçevesinde, Çalışma ve Güvenlik Bakanlığı tarafından 81 ilde 2018 yılında kurulan birimlerdir. Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda farkındalık oluşturmak, toplum nezdinde duyarlılığı artırmak, çocuk işçiliğinin önüne geçebilmek için, çocukların işçilikten el çekmesini sağlamak için saha çalışmalarını belirli aralıklarla gerçekleştirerek elde edilen bilgiler ışığında faaliyetler yürüten, denetim mekanizmasının çalışmasını sağlayan, ildeki kamu, kuruluş, gerçek ve tüzel kişileri harekete geçiren birimlerdir.

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ne göre Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından tanımlanan mevsimlik gezici tarım işçiliği, ayakkabı imalatı ve saraciye, oto tamirciliği ve kaportacılık, mobilya imalatı gibi tehlikeli işlerde çalışan çocuklardır. Bu çalışmada biçiminde yaş sınırı 18'dir.

Hizmet sektörü: İnsanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla belirli bir fiyattan satışa sunulan soyut faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Hizmet sunan işletmeler, zaman, mekân ve şekil faydası meydana getiren endüstrilerdir.

Sanayi sektörü: Temelde imalat faaliyetleri kapsayan, hammaddelerin taşınabilir ve kullanılabilir ürünlere dönüştürülmesi sürecinde rol alan tüm aktörlerin oluşturduğu bölümü, topluluğu ifade etmektedir. Büyük, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerçekleştirdikleri her türlü sınai ve iktisadi etkinlik, sanayi olarak değerlendirilir.

Sivil toplum kuruluşu: Sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallarla bağlı olan alanıdır.

Meslek kuruluşu: Belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlâkını korumak amacıyla kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir.

Sokakta çalışma: Herhangi bir kuruma, işletmeye bağlı olmaksızın, kendi hesabına çalışan kişilerin; satıcılık, hizmet sunumu [ayakkabı boyacılığı, cam silme ve benzeri] gibi gündelik, geçici ve enformel işleri ifade eden çalışmada biçimidir.

SPSS: "Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı" adındaki bir bilgisayar programıdır ve başta sosyal bilimler olmak üzere sağlık bilimleri, fen bilimleri ve eğitim bilimleri alanlarında kullanılmaktadır.

Proje: Bir probleme çözüm bulma ya da bir fırsatı değerlendirmeye yönelik, bir ekibin, başlangıcı ve bitişi belirli bir süre ve sınırlı bir finansman dahilinde, birtakım kaynaklar kullanarak, olası riskleri yönetmek şartıyla, tanımlanmış bir kapsama uygun amaç ve hedefler doğrultusunda özgün bir fikri başlatma, yürütme, kontrol etme ve sonuca bağlama sürecidir.

Program: Bir işin daha hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmesi için hazırlanan, işin yapılış şeklini kapsayan ve projelerden oluşan bir süreçtir.

Uygulama programı: Belirli bir program dahilinde oluşturulmuş, uygulama aşamalarını zaman çizelgesiyle detaylı gösterilmesi durumudur.

Rehber: Bir iş akışını veya sürecin yapılma aşamalarını anlatan, bu aşamaların yapılmasının yol haritasını gösteren kılavuz.

Veri analizi: Faydalı bilgiler bulma, sonuçları değerlendirme ve karar vermeyi destekleme amacı ile verileri inceleme, temizleme, dönüştürme ve modelleme işlemidir.

Evsel atık veya belediye atıkları: Yönetiminden belediyenin sorumlu olduğu evlerden kaynaklanan ya da içerik veya yapısal olarak benzer olan ticari, endüstriyel ve kurumsal atıklara belediye atığı veya evsel atık denir.

Göçmen işçi: Bütün Göçmen İşçi ve Aile Fertlerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2[1] Maddesi *“Vatandaşı olmadığı bir ülkede ücretli bir faaliyetle iştigal edecek olan, iştigal eden veya iştigal etmiş olan kişiyi”* tanımlamak için kullanılmıştır. ILO’nun 97 Sayılı İstihdam Amacıyla Göç Hakkında Sözleşmesi ile 143 Sayılı Göçmen İşçiler Hakkında Sözleşmesinin 11. maddelerinde göçmen işçi, *“kendi adına olmayıp başkası tarafından çalıştırılmak amacıyla bir ülkeden diğerine göç eden veya göç etmiş bir kimseyle göçmen işçi olarak bir ülkeye kabul edilen kimse”* olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de tarımsal üretimde yoğunluklu olarak geçici koruma statüsündeki Suriyeliler, uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya bulunmayan Afganlar ve düzensiz göçmen işçi konumundaki Gürcü, Azeri veya başka ülke vatandaşları göçmen işçiler olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

ILO, UNICEF, Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020,

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf [E.T. 29 Mayıs 2022]

Mesleki Eğitim Kanunu, Resmi Gazete 19139, [19 Haziran 1986], Kanun No. 3308, md 3/c

Tarım Aracısı Meslek Standardı, Seviye: 4. Referans Kodu: 20UMS0759-4., 10 Temmuz 2020

UNICEF, THE STATE OF THEWORLD’S CHILDREN, 1986, <https://www.unicef.org/media/90221/file/SOWC-1986.pdf>, [E.T. 29 Mayıs 2022]

TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları [2019], <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> [E.T. 29 Mayıs 2022]

KALKINMA
ATÖLYESİ